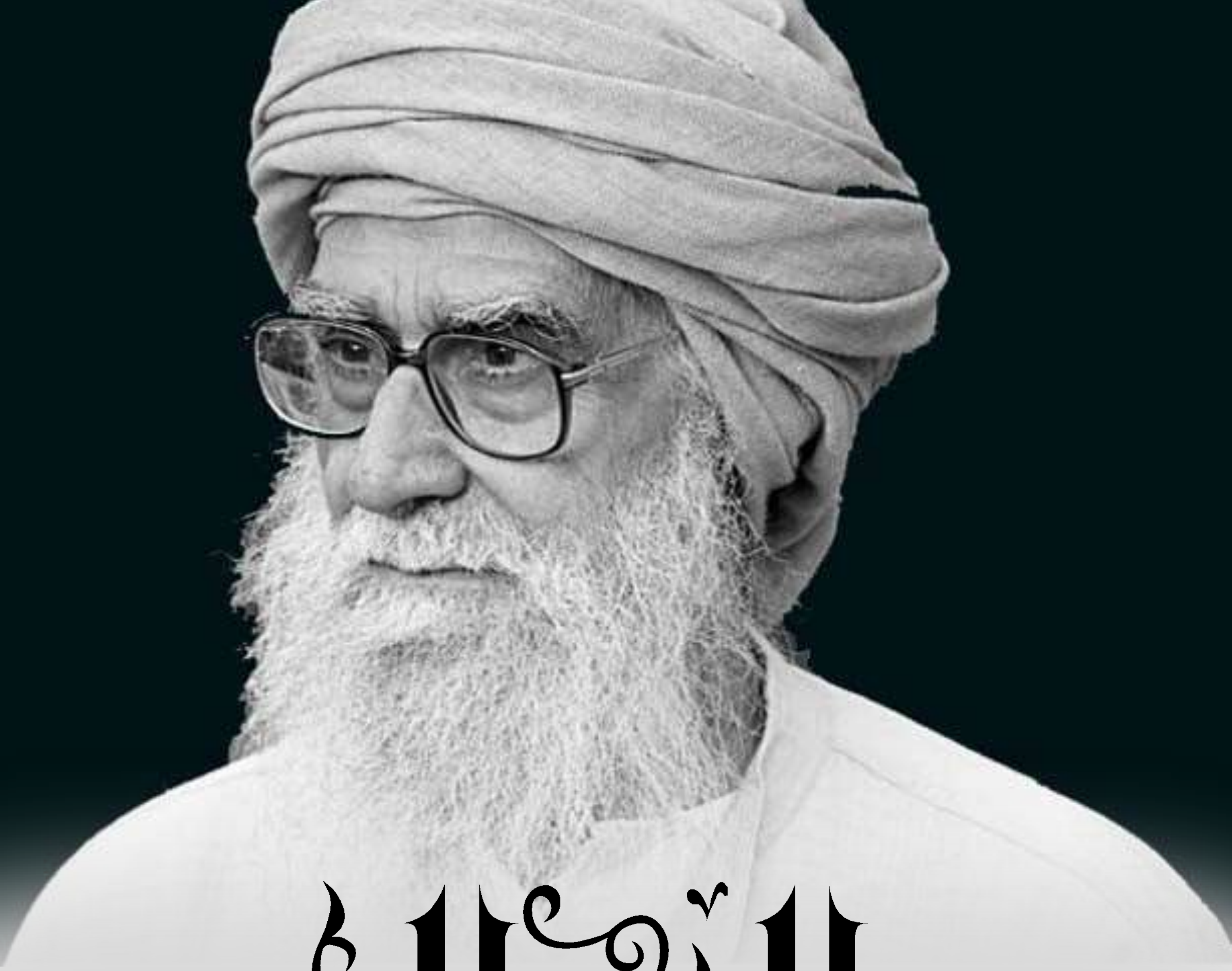

الرسالة

Al-Risala

Ketabton.com

پنځمه ګڼه – مئ، ۲۰۲۵ز

«خو هغه دین چې د ده له خپل ژوند سره په ټکر کې راځي، چې د «دا وکړه او هغه مه کړه» غوښتنه ورنه کوي، له هغه سره د ده هېڅ دلچسپي نه وي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرسالة
Al-Risala

پنځـــــمه ګــــڼه – مې، ۲۰۲۵ز

سرپرست: مولانا وحیدالدین خان

ژباړه: رحمت شاه فراز

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ګڼه کې

عنوان	مخ
دا و د عربو مشرکينو کردار	۱۱
د رسول الله اخلاق	۱۶
د منکرينو مزاج تل يو شان و	۲۲
په اوسنۍ زمانه کې اسلامي غورځنګونه	۲۵
قارون څوک و؟	۴۰
زيد بن ثابت انصاري رض په شپږو ژبو پوهېده	۴۴
په دې خبره پاچا په ژړا شو	۴۹

او نور ډېر څه...

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کلیزه

چې ستاسې په خونه کې ځوړنده ده، په هغه کې ۲۰۲۵ لیکل شوي، که تاسې غواړئ چې په کلیزه کې مو ۳۰۲۵ لیکلي وي، نو د دې لپاره باید پوره یوه پېړۍ انتظار وکړئ. په یوه مصنوعي کلیزه کې په خپل لاس هر عدد لیکلی شئ. خو هغه کلیزه چې د دنیا په نزد هم کلیزه وي، پر هغې باندې د ۳۰۲۵ د لیدلو لپاره له یوې پېړۍ انتظار پرته بله چاره نشته.

په دې دنیا

کې چې د کلیزې لپاره چې کوم قانون ټاکلی دی، هماغه قانون د ملي رغونې لپاره هم دی، په شعارونو او پاروونکو ویناوو که د ملت اینده لیدل غواړئ، نو هر سهار یا ماښام د لفظونو سېلاب ولاړولي او دغسې یو خیالي محل بنا کولي شئ، خو د واقعي راتلونکي رغونه له اوږدمهاله هلو ځلو پرته ناممکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قضاوت دمخه پلټنه وکړئ

په قرآن کريم کې د اجتماعي ژوند په تړاو د احکامو په ډله کې يو حکم دا هم دی:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ» (حجرات- ٦)

ژباړه: اې مؤمنانو خلکو! که يو فاسق (سړی) څه خبر درته راوړي نو ښه پلټنه کوئ، هسې نه چې کوم قوم ته په ناپوهۍ سره څه ضرر ورسوئ، بيا په خپلو کړو پښېمانه شئ.

دا ډېره مهمه لارښوونه ده. ډېری وختونه داسې کېږي، چې خبر راوړونکي نيمګړی خبر راوړی وي، نو که اورېدونکی په همدومره خبره قضاوت وکړي، نو اورمرو به په غلطفهمي کې مبتلا شي او که بيا اقدام وکړي، نو و دې شي چې يوه بې ګناه سړي ته د سزا ورکولو په مجرم لاس پور کړي.

د همدې لپاره ځوک چې له زړه نه له خدايه وېره لري، د هغه لپاره اړينه ده، چې په اورېدلو خبرو پلټنه وکړي. په تېره هغه خبره چې د يو چا په خلاف شوې وي. دغسې خبره بې پلټنې منل ډېره شديده اجتماعي ګناه ده. داسې کار هماغه ځوک کولی شي، چې زړه يې د خدای له وېرې خالي وي. يا په شعوري يا لاشعوري توګه د خپل ځان د لويي دروغجن احساس ورسره پيدا شوی وي، او په دې ګمان وي، چې که ما د چا په خلاف بې ګناه اقدام هم وکړ، نو ماته به څه تاوان را ورسوي.

په دې ځای کې به ځينې داسې پېښې راوړو، چې په دې به مو پوه کړي، چې څرنګه يوه خبره په ظاهر کې سمه، خو په حقيقت کې بالکل ناسمه کېدلی شي.

١- په صحيح بخاري کې له عباده بن الصامت نه روايت دی، دی وايي، چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم له جومات نه راووت، چې موږ له ليلة القدر نه خبر کړي، چې دغه شپه کله وي، په دې وخت کې دوه مسلمانان په جنګ اخته شول. نو د دې شپې علم بېرته واخيستل شو (**فرفعت**).

له دې نه شيعه حضراتو دا استدلال کړی دی، چې د ليلة القدر شپه يوازې يو ځل راغلې وه. او اوس د همېش لپاره اخيستل شوې. په ظاهره د حديث «فرفعت» لفظ ته په کتو د هغوی خبره سمه ښکاري. خو له دې لفظ نه وروسته الفاظ دا انګېرنه ناسمه ثابتوي، په دې چې وړاندې ويل شوي دي:

«**و عسى ان يكون خيرا لكم فالتمسوها فى التاسعة والسابعة والخامسة** .»

ژباړه: و دې شي چې په همدې کې ستاسې لپاره خير وي. نو دغه شپه د روژې مياشتې په نهمه شپه، اوومه شپه، او پنځمه شپه کې ولټوئ.

دا عبارت راته وايي، چې له «**رفعت**»نه مراد دا دی، چې د دې شپې د تعيين علم پورته شوی دی، نه دا چې پخپله د قدر د شپې وجود ختم شوی دی.

٢- امام ابو حنيفه رحمه الله په يوه باغ تېرېده، ځينو ښځو سندرې ويلې. ښځو چې ابو حنيفه[رح] وليده، نو غلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې. امام صاحب وفرمايل **قد احسنتن**؛ يانې ښه کار مو وکړ. ځينې ملګري چې له امام صاحب سره روان وو، هغوی امام صاحب ملامت کړ، چې تاسې موسيقي ښه کار ګڼئ، دا خو الهي معصيت ته د خلکو هڅونه او تشويق ده.

په ظاهر کې دا نيوکه سمه ښکاري. خو ځواب ته چې وګورو، نو خبره به بالکل يو بل شی ښکاره شي. امام ابو حنيفهرح له خپلو ملګرو نه وپوښتل، چې کله هغوی سندره ويله، نو هله ما **احسنتن** وويل، او يا چې کله هغوی غلي شوې، بيا مې وويل. خلکو ځواب ورکړ، چې کله غلي شوې بيا مو وويل. نو امام صاحب وويل:

«**الله اکبر، اردت احسنتن في السکوت لا في الغناء**» يانې ما د هغوی خاموشي ښه وګڼله، نه د هغوی موسيقي او سندرې.

۳- په الوعي الاسلامي مياشتنی (کويت) کې يوه لوستونکي د نيوکې په ډول ليکلي دي: «**لقد ذکرتم في جوابکم على خطاب احدالقراء في مجلة الوعی الاسلامی العدوا الصادر فی اول جمادی الاولی ۱۳۸۶، ان الخلافة (الاسلامية) موضوع تاريخی لا يمکن ان يکون له صلة بحاضرنا.**»

ژباړه: د خپلې رسالې يوه لوستونکي ته په ځواب کې تاسې ليکلي دي، چې (اسلامي) خلافت يوه تاريخي موضوع ده او زموږ په اوسنيو حالاتو پورې کومه اړيکه نه لري. له دې نه وروسته ليک استوونکي، ايډيټور ته ليکلي دي، چې دا ستاسې جهل کېدلی شي يا تجاهل. که نه وي دا يو حقيقت دی، چې خلافت يو شرعي

حکم دی. د مسلمانانو تر منځ په دې کې خو اختلاف شته، چې څوک د خليفه کېدو مستحق دی. خو په دې کې هېڅ اختلاف نشته، چې د خليفه ټاکنه واجب ده.

په ظاهر کې دا نيوکه سمه ښکاري، خو چې ځواب ولولئ، نو بالکل بې بنياده به درته ښکاره شي. د رسالې مسؤل مدير په ځواب کې ليکلي، چې موږ چې کوم ليک ته په ځواب کې دا خبره کړې وه، په هغه کې د خلافت اصولي مسئله تر بحث لاندې نه وه، بلکې يوازې دا پوښتنه وه، چې په لومړني دور کې خلافت د حضرت ابوبکر حق و يا د حضرت علي.

«**فالکلام اذن صريح فی انه کان عن موضوع: من احق بالخلافة، ابوبکر ام علی. لا علی موضوع موضوع الخلافة نفسها.**»

ژباړه: نو ښکاره ده، چې دا خبرې اترې د هغې موضوع په هکله وې، چې د نبي کريم ص له وفات نه وروسته د خلافت د منصب مستحق ابوبکر و او که حضرت علي. پخپله د خلافت مسئله په دې کې تر بحث لاندې نه وه.

ايډيټور ليکلي دي چې په دې مسئله نن ورځ بحث کول بې ګټې دی. څه چې کېدل، هغه شوي دي.

موږ ولې په دې بحث کې ځان مصروف کړو. اوس خو بايد د نن ورځې په خلافت بحث وشي نه د ماضي په خلافت باندې. (**الوعی الاسلامي، کويت، اکتوبر ۱۹۶۶**).

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفر مو ډېر لرې دی

یوه مشر عالم یوه تعلیمي اداره جوړه کړه. په اولنیو ورځو کې یاده اداره له ډېرو ستونزو سره مخ شوه. ښوونکو ته به په وخت تنخوا نه رسېده. د زده کوونکو لپاره به د لیلیې او ډوډۍ چاره سخته وه. درسونه به یې په خېمو کې ورکول، او دغه ډول بې شمېره ستونزې وې، چې کله یاد مرکز خپل سفر پیل کړ.

خو که ستونزې له انسان نه ځینې شیان اخلي، نو همداسې ځینې شیان ورکوي هم. د ظاهري وسایلو کمی د عزم او ارادې د زیاتوالي سبب ګرځي او په انسان کې داسې جذبات پیدا کېږي، چې په پرېماني کې هېڅ کله نه شي پیدا کېدلی.

د دې تعلیمي ادارې د ابتدایي زماني پېښه ده. یوه ورځ په ټوله اداره کې ناهیلي خپره وه. حالات ډېر نازک ښکارېدل. د ادارې مدیر استادان او زده کوونکي راټول کړل او وینا یې پیل کړه، او بې اختیاره یې له خولې ووتل:

«په اوسنیو حالاتو کې به ممکن ستاسې زړه درته وايي، چې دا چېرته بند پاتې شوئ. که کوم جوړ تعلیمي مرکز ته تللي وای، نو په سکون سره به مو شپې سبا کړې وې. خو دا د وارخطا کېدو خبره نه ده. ځکه که نور خلک د حال وارثان دي، نو تاسې دلته یو نوی راتلونکی جوړوئ. خلک تاریخ لوستونکي وي، خو تاسې ته خدای یو داسې مقام په لاس درکړی دی، چې له ځانه تاریخ‌ساز جوړولی شئ.»

دغه څو توري چې په کومو حالاتو کې ویل شوي وو، په هغو حالاتو کې یې د تندر او برېښنا کار ورکړ. په زده کوونکو او استادانو کې یوه نوې جذبه راپیدا شوه او د ژوند له یوه لوړ اخلاقي ارزښت سره اشنا شول، هغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د اینده سازي لپاره باید په اوسمهال کې هلې ځلې وشي. که دوی په هغو حالاتو کې نه وای، نو ممکن لـه رواني پلوه به يې دغه ارزښت نه و درک کړی. کـه دوی د هوسایني او سوکالی په حالت کې وای، نو دغه تـوري به يې له خولې نه وو وتلي. مدير لـه دې املـه دا خبرې وکولی شوی او اوربدونکو په دې سبب پرې پـوه شـول، چې دوی په ستونزمنو حالاتو کـې ښکېل وو. د اسـانتيا په فضا کې دوی دغه درس نه شوی اخيستلی.

هغه خلک چې ځان په ستونزو کې وومومي، هغوی دا حالت د ځان بدمرغي گڼي، حال دا چې خبره يـوازې د درک ده. که انسان سم ذهن ولـري او اراده يـې بيـداره وي، نو ستونزمن حالات تر هغه ډېر څه لـه ځـان سره راوړي، چـې پـه اسـانيو او راحتونـو کـې پيـدا کېـږي. ستونزې تاسې له اعلی انساني ارزښتونو سره اشنا کوي. ستاسې دننه سوز او درد راويښـوي او ستاسـې خبرو تـه افاقيت وربښي، له ستـونزو نـه د وتلـو نـوې ولـولې پيـدا کـوي او بلاخـره د هغـو سـترو انسـانانو ډلـې تـه مـو هسکوي، چې د تاريخ لوستونکو په ځای تاريخ ساز بلل کېږي.

پورته چې کومه پېښه ليکل شـوې ده، هغـه د جامعـة الرشاد اعظم گړ پېښه ده. او چا چې پورتنی وينـا وکـړه، هغه مولانا مجيب الله ندوي و. اوس د خدای په فضـل سره دا اداره د «خېمـو لـه دور نـه» د «ودانـۍ» دور تـه رسېدلې ده. او د تعليم په ډگر کې ملت تـه د نويـو لارو په ښودلو کې هلې ځلې کوي. هر ځل چې انسـان نـوی کار پيلوي، نو د تذبذب مرحله حتما په کـې راځـي، خـو که انسان ځان کلک کړي، نو د استحکام مرحلې تـه د رسېدو مخه يې هېڅ څوک نه شي نيولی.

چې د ژوند لوری د اخرت په لوري شي

د ذات السلاسل غزوې پېښه ده. نبي صلی الله عليـه وسلم، عمرو بن العاص د لښکر په مشرۍ وگماره. خـو ټول لښکر په يوه وخت کې اماده نه و.

پيغمبر عليه السلام له عمرو بن العاص سره يـوه ډلـه مخکې روانه کړه. بيا د دوه سوه مهاجرينو او انصارو يوه بله ډله اماده شوه او هغـه د ابـو عبيـده بـن الجـراح پـه سرداري کې روانه شوه. نبي کـريم ص ابـو عبيـده تـه د بيرغ د سپارلو پر مهال يو څو نصيحتونه وکړل، چې يـو يې دا و: له خپل ملگري (عمـرو بـن العـاص رض) سره چې مخ شې، نو دواړه په گډه کـار وکـړئ، اخـتلاف مـه سره کوئ. **(اذا قدمت علی صاحبک فتطاوعا و تختلفا)**

د ابو عبيده ډلگۍ چې لـه مـدينې روانـه شـوه او لـه عمرو بن العاص سره يو ځـای شـوه، نـو د لمانځـه وخـت شـوی و. صـفونه ودرېـدل، ابـو عبيـده غوښـتل، چـې د لمانځه امامت وکړي. خـو عمـرو بـن العـاص رض ورسره اختلاف وکړ. ده وويل، چې ته يـې زمـا د مرسـتې لپـاره رالېږلی يـې. دا صـحيح نـه ده، چـې تاسـې زمـا امامت وکړئ، حال دا چې اصل کې امير زه يم. د ابو عبيـده د ډلگۍ خلکو، چې ابوبکر رض او عمر رض هم په کې و،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل، چې عمرو بن العاص د خپلې ډلګۍ مشر دی او ابو عبیده د خپلې ډلګۍ. عمرو بن العاص دغه وېش ورسره ونه مانه، او ویې ویل «تاسې زما مرستې ته رااستول شوي یاستئ، نو مشر همدا زه یم. (**انما انتم امددت بکم فانا لقائد**)

له دې خبرو وروسته ابو عبیده بن الجراح خپل حق بېرته واخیسته او ویې ویل «رسول الله ص ماته نصیحت کړی و، چې کله له عمرو بن العاص سره مخ شم، نو جګړه ورسره ونه کړم، او په ګډه ورسره کار وکړم. (و **اناث والله ان عصیتنی لاطعتک**) په خدای قسم که ته زما خبره ونه منې، زه به بیا هم ستا اطاعت کوم.

لویه مسئله!

یو سړی له خپلو بچیانو سره باغ وحش ته لاړ. په ژوبڼ کې ډېر زیات چینجیان او خوګیان وو. موږکان او مېږیان وو.

خو د دې ټولو په منځ کې یو خطرناك لېوه ولاړ و. د دې صحنې په لیدو به د هغه سړي له خولې ناڅاپه څه چیغې وتلې وي؟ سړي به وارخطا چیغې کړې وي:

بچیانو! لېوه دی! خپل ځان له لېوه وژغورئ. د لېوه خطرناکې ښرې ته په کتو به له هغه نه نور ټول شیان هېر شي.

او داسې به ورته ښکاري، لکه ټول ژوبڼ چې په لېوه بدل شوی وي.

ده سره به له دې پرته بله هېڅ ستونزه نه وي، چې له لېوه نه د ځان ژغورنې چاره وکړي.

موږ هم په یوه داسې دنیا کې یو، چې ډېر زیات مسایل په کې دي. همداسې لکه په ژوبڼ کې چینجیان او مېږیان. خو د همدې په منځ کې یوه تر ټولو لویه مسئله هم ولاړه ده، هغه د اخرت مسئله ده.

که موږ په دې خبره پوه شو، نو په ټول کاینات کې به مو له اخرت پرته نور هېڅ شی هم ترسترګو نه شي. او بیا به یوازې د اخرت لپاره چیغې وهو، نه د چینجیانو او مېږیانو لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و د عربو مشرکینو کردار

۱ - د نبي کريم صلى الله عليه وسلم بعثت په (٦١٠) کې وشو، په دې وخت کې د ايران ساساني سلطنت او د روم بيزانسي سلطنت ترمنځ جګړې رواني وې. په دې دوه اړخيزه جګړه شاوخوا شل کاله تېر شول. په ابتدا کې ايرانيان پرې برلاسي شول. تر ٦١٥ز پورې د رومي سلطنت شاوخوا ټولې شمالي سيمې اردن، شام، فلسطين، عراق، مصر- د ايرانيانو لاس ته ورغلې.

دا هماغه وخت و، چې په مکه کې د اسلام او غيراسلام ترمنځ کشکمش روان و. دې کشمکش دومره شدت موندلی و، چې په ٦١٥ز کې د مکې لوی شمېر مسلمانان دې ته اړ شول، چې خپل وطن پرېږدي او ګاونډي هېواد حبشې ته پناه يوسي. په داسې حالاتو کې د اهل کتابو روميانو په خلاف د بت پرستو ايرانيانو فتحه د مکې د اوسېدونکو لپاره د خبرو اترو دلچسپه موضوع وه. مشرکينو مسلمانانو ته وويل، چې هغسې چې په ګاونډيو هېوادونو کې بت پرسته خلک د اسماني کتاب په حاملينو برلاسي شول، همداسې به موږ هم په تاسې برلاسي شو. په همدې وخت کې د قرآن کريم دېرشمه سوره نازله شوه او اعلان يې وکړ، چې په څو کالونو کې به بېرته يو انقلاب راشي او رومي سلطنت به په ايرانيانو غالب شي.

د روم سورې دغه آيتونه د مکې اوسېدونکو لپاره د ملنډو نوې موضوع شول. ابی بن خلف حضرت ابوبکر صديق رض ته وويل، چې داسې هيڅ کله نه شي کېدلی. او که تاسې يقين لرئ، چې همداسې به وشي، نو راځه له ماسره شرط وتړه. ده له خپل لوري شرط کېښوده، چې که روميان په درې کلونو کې غالبه شوو، نو زه به لس اوښان درکړم. او که د دې په خلاف کار وشوو، نو ته به ماته لس اوښان راکوې. نبي کريم صلى الله عليه وسلم چې خبر شو، نو ابوبکر صديق رض ته يې ويل، چې په قرآن کريم کې د **بضع سنين** لفظ راغلی دی او په عربي کې د بضع اطلاق له لسون نه پر کمو کېږي. د همدې لپاره تر لسو کم شرط ورسره کېږده او د اوښانو شمېر زيات کړه او سل يې کړه. حضرت ابوبکر بېرته ابی بن خلف ته راغی او دا خبره يې ورته وکړه. هغه ورسره ومنله چې په لسو کلونو کې چې د هر چا خبره ناسمه ثابته شوه، هغه به بل لوري ته سل اوښان ورکوي.

د قرآن وړاندوينه ټکي په ټکي سمه ثابته شوه. نهه کاله وروسته د روم قيصر- په ٦٢۴ز کې ايرانيانو ته د نينوا (عراق) په سيمه کې پرېکنده ماتې ورکړه او خپلې له لاس وتلې سيمې يې له ايرانيانو بېرته ونيولې.

په دې موده کې د مکې کشمکش دې حد ته رسېدلی و، چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم او ملګرو يې له مکې نه هجرت کړی و. او د دواړو خواوو ترمنځ کشمکش دومره شدت موندلی و، چې په ٦٢۴ز کې د بدر جګړه پېښه شوه. په دې جګړه کې د مسلمانانو فتحه په برخه شوه، او د مکې د مشرکينو ډېر لوی، لوی سرداران په کې ووژل شوو.

په دې سخته هيجاني فضا کې د روميانو د بريا خبر راغی. د بدر ماتې د مکې خلکو دښمني د جنون تر حده

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولي وه. خو حضرت ابوبکر رض چې کله ابی بن خلف ته پیغام ولېږه، چې زموږ خبره رښتیا شوه، نو له شرط سره سم ماته سل اوښان راکړه، نو په مکه کې یې یوه سړي هم مخالفت ونه کړ او ابی بن خلف له هر ډول بحث او جنجال پرته پوره سل اوښان ابوبکر صدیق ته واستول. دغه اوښان چې کله مدینې ته ورسېدل، نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر ته امر وکړ، چې ټول صدقه کړه.

له دومره کلکې دښمني سره، سره د عربو مشرکینو په گمان کې هم نه و، چې له شرط سره سم خپل دښمن ته د سلو اوښانو د نه ورکولو لپاره له ځانه پلمې ولټوي. یا یې په شمېر کې د کمښت هڅه وکړي. دوی یوازې په یوه خبره پوهېدل: کومه خبره چې شوې ده، په هغه باید ودرېږي. هغه که له خپل دوست سره وي یا دښمن سره.

٢- د حدیبیې له سولې وروسته په ٦ ذي الحجه کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم اراده وکړه، چې د امپراتورانو او پاچاهانو په نوم دعوتي لیکونه واستوي. په دې برخه کې شاوخوا یوه میاشت په اړینو تیاریو کې ولگېده. او د ٧ هجري کال په محرم کې پیغمبر علیه السلام د اتو پاچاهانو په نوم خپل سفیران له خطونو سره واستول.

په هغو کې یو لیک د روم د قیصر- هرقل په نوم و، چې سلطنت یې د هغې زمانې له شام نه تر قسطنطنیې پورې غځېدلی و. د ده لیک دحیه کلبي ځان سره وړی و. هرقل په هغه زمانه کې د ایران په مقابله کې فتحه ترلاسه کړې وه او د خپل نذر مطابق په پښو فلسطین ته راغلی و. کله چې هرقل ته د پیغمبر علیه السلام لیک ورسېده، نو امر یې وکړ، چې که دې سیمې ته د عربو کوم وگړی راغلی وي، نو ماته یې راولئ. د تصادف له مخې ابوسفیان (چې تر دې دمه یې ایمان نه و راوړی او له ابو جهل وروسته د مکې د مشرکینو تر ټولو لوی مشر و) له خپلو ځینو ملگرو سره د تجارت په موخه شام ته راغلی و. له ټولو وروسته ابو سفیان راوستل شو. قیصر وویل، ستاسې په خوا کې چې چا د نبوت دعوه کړې ده، زه به د هغه په اړه څو سوالونه وکړم، ته د خپلې پوهې له مخې ځوابونه راکړه.

په دې شېبه کې چې د هرقل او ابوسفیان ترمنځ کومې خبرې اترې وشوې، هغه د سیرت په ټولو کتابونو کې شته دي. په دې وخت کې محمد صلی الله علیه وسلم د ابوسفیان په نزد تر ټولو لوی دښمن و. او د پیغمبر علیه السلام د له منځه وړلو پلانونه یې جوړ کړي وو. خو په ټوله مکالمه کې ابوسفیان یوه هم غلطه خبره ونه کړه: څو سوالونه او ځوابونه یې دا و:

هرقل: د محمد نسب څرنگه دی؟

ابوسفیان: دروند او عظیم.

هرقل: په دې سړي د دروغ ویلو تور پورې شوی دی؟

ابوسفیان: هېڅ کله نه.

هرقل: د منونکو شمېر یې په زیاتېدو دی یا په کمېدو؟

ابوسفیان: په زیاتېدو دی.

هرقل: د څه شي ښوونه درته کوي؟

ابوسفیان: د توحید او ښو اخلاقو ښوونه کوي.

هرقل: آیا ژمنې ماتوي؟

ابوسفیان: نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوسفیان ویل، چې ما د یوې پوښتنې په ځواب کې هم غلطه خبره نه ده کړې او نه مې پیغور ویلی دی. ماسره اندېښنه وه، چې خپل ملګري به مې دروغجن وګڼي. یوازې د وروستی پوښتنې په ځواب کې یې دومره ورزیات کړل، چې «سږ کال زموږ او د هغو ترمنځ یو تړون (حدیبیه) شوی دی، وګورو، چې هغوی څه کوي.»

د دې سوال او ځواب په وخت کې ابوسفیان او ملګري یې مشرکان وو او د ټولو له نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره سخته دښمني وه. خو د هغوی زړونو دا نه منله، چې د پیغمبر علیه السلام په باره کې غلط بیاني وکړي یا د پیغمبر علیه السلام د ملعون کولو هڅه وکړي.

۳- د نبوت په لسم کال د پیغمبر علیه السلام تره ابو طالب وفات شو. اوس د کورني دود له مخې عبدالعزا (ابولهب) د بني هاشمو سردار وټاکل شو، چې په دې وخت کې د کورنۍ تر ټولو مشر سړی و. ابولهب په دې کورنۍ کې د پیغمبر علیه السلام لوی‌ترین دښمن و. د شعب ابی طالب د پربکون په زمانه کې د بني هاشم ټولې کورنۍ د پیغمبر ع ملتیا کړې وه، یوازې ابو لهب و، چې له پیغمبر علیه السلام نه بېل و. اوس چې کله ابولهب ته د کورنۍ د سرداري مقام په لاس ورغی، نو پیغمبر علیه السلام له کورنۍ نه وایستل شو.

له کورنۍ نه ویستل کېدل په لرغوني عرب کې بدترینه سزا وه. له دې وروسته به بنده بالکل تنها شو. او په قبایلي نظام کې له کورنۍ پناه پرته بله هېڅ پناه نه وه، چې د هغه په سیوري کې دې بنده په خوندي ډول خپل ژوند تېر کړی وای. نو له دې وروسته په مکه کې د خلکو مخالفتونه ډېر زیات شوو. تر دې مخکې به پیغمبر علیه السلام یوازې د ژبې له پیغور او بد رد سره مبارزه کوله. اوس د بدني اذیت مشکلات هم پیل شوو. دې حالاتو ته په کتو پیغمبر علیه السلام اراده وکړه، چې د عربو بل لوی ښار طایف ته ولاړ شي او هلته له خلکو نه د پناه غوښتنه وکړي.

پیغمبر علیه السلام له مکې نه په پښو روان شو، طایف ته ورسېده، چې د مکې په جنوب ختیځ کې په ۶۵ میله واټن کې پروت و. خو د تمې خلاف د هغه ځای خلکو ډېر ناوړه برخورد ورسره وکړ. نه یوازې دا چې پیغمبر علیه السلام ته یې پناه ور نه کړه، بلکې د کاڼو باران یې پرې جوړ کړ او له ښار نه یې وتلو ته مجبور کړ. تر دې چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم هلته خلکو ته وویل، چې خیر دی، دا خبرې د مکې تر خلکو مه رسوئ. یوې خواته په خپل وطن مکه کې ځمکه وربانديې تنګه شوه، او بل لوري ته د طایف د خلکو وحشیانه برخورد، دې پېښو په نبي کریم ص ډېر زیات اغېز وکړ. له طایف نه د ستنېدو په وخت کې چې

د عربو مشرکینو د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت ډېر کلک مخالفت وکړ، جنګونه یې وکړل. له خپلې خاورې نه یې وایسته. خو هېڅ کله یې د هغه په خلاف سپک حرکت ونه کړ. پیغمبر علیه السلام د خپلو مخالفینو له لورې د سپکو او ناوړه کارونو تجربه یوازې له هجرت وروسته ولیدله، چې کله یې له یهودو سره پېښه راغله، چې د الهي کتاب خاوندان و، چې ځانونه یې د نبیانو وارثان ګڼل، چې ګواکې د خپل وخت «مسلمانان» وو!

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر علیه السلام خپل رب ته لاسونه لپه کړل، نو له خولې نه یې دا توري ووتل:

«اللهم الیک اشکو ضعف قوتی وقلة حیاتی و وهو انی علی الناس یاارحم الراحمین.»

ژباړه: خدایه! زه تاته د خپل زور د کموالي او د خپلې بې وسۍ او د خلکو په سترګو کې د سپکوالي ګیله دروړم.

له طایف نه تر ښېرته راستنېدو وروسته بل ځای نه و، چې پیغمبر علیه السلام لاړ شي. په دې چې له مکې نه شړل شوي شخص ته د پناه ورکولو کار د طایف په څېر د لوی ښار کوم سردار کولی شوی. له ناچارۍ نه نبي کریم صلی الله علیه وسلم ښېرته د مکې مخه ونیوله او له ښار نه دباندې یې په غار حرا کې له خپل خادم زید بن حارث رض سره واړول.

اوس پوښتنه دا وه، چې څه وکړي. له ځو ورځو غور او فکر وروسته نبي کریم ص د مکې یوه سردار مطعم بن عدي ته پیغام واستوه، چې زه په غار حرا کې مېشت یم. ته مې په خپله پناه کې واخله، تر څو په مکه کې ژوند وکولی شم. مطعم کافر و او له بدر نه مخکې د کفر په حالت کې مړ شو. نبي کریم صلی الله علیه وسلم په دې وخت کې د ده لپاره د قامي دښمن حیثیت درلوده. خو کله چې پیغمبر علیه السلام د حفاظت غوښتنه وکړه، نو د ده لپاره ناممکنه وه، چې له دې انکار وکړي، چې پیغمبر علیه السلام ته پناه ورکړي. د ده شپږ ځوان زامن وو. ده ټولو زامنو ته امر وکړ، چې تاسې له تورو سره لاړ شئ او محمد په خپل حفاظت کې مکې ته راولئ. نو دغه هلکان غار حرا ته ورغلل او د تورو په سیوري کې یې نبي کریم ص ښېرته مکې ته راوست. مکې ته چې کله نبي کریم ص راغی، نو لومړی یې د کعبې طواف وکړ. پیغمبر علیه السلام په طواف کې لګیا و، نو مطعم بن عدي په دروازه کې ودرېده او اعلان یې وکړ: «ما محمد ته پناه ورکړې ده، خبر اوسئ، چې څوک ضرر ورته ونه رسوي.»

مطعم بن عدي یو کافر او مشرک سړی و. بله دا چې د پیغمبر علیه السلام له دښمنې ډلې سره یې اړیکه وه. خو کله چې پیغمبر علیه السلام پناه ترې وغوښته، نو د ده لپاره ناشونې شوه، چې پیغمبر ته له پناه ورکولو انکار وکړي.

دا و کردار د هغو خلکو چې مشرک او کافر بلل کېږي.

انسان چې په څومره لوړه ودرېږي، هماغومره لرې منظرې به ویني. په همدې ډول قرآن‌پوهنه هم درجې لري. په یوه انسان باندې د الهي کتاب هماغه معاني روښانه کېږي، چې خپل ځان یې ورته عیار کړی وي. له حضرت ابن مسعود رض نه روایت دی، چې نبي کریم صلی اللّه علیه وسلم وفرمایل:

انزل القرآن علی سبعة احرف، لکل آیة منها ظهر و بطن ولکل حد مُطَّلع. (مشکواة، کتاب العلم)

ژباړه: قرآن په اوو حروفو نازل شوی دی. د دې کتاب هر آیت یو ظاهر لري او یو باطن، او د هر حد د لیدو لپاره یې یو مقام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د راتلونکي هلې ځلې يې پيل کړې

شپه وه، باران په خپل عروج کې و، د هوا تېزې او تونديځپې وې، له يخني نه يې بدن کرخت شوی و. د خېمې له چت نه د باران څاڅکي د ګلانو غوندې وربانديوربدل. خو دی له دې هر څه ناخبره په ځمکه پروت او د ماضي په يادونو کې ورک و. د تېرو وختونو هره خاطره يې د سترګو په مخکې يوه، يوه تېرېدله. خپل پلار يې ليده، چې د نمونيا غوندې خطرناکې ناروغي په خپله غېږه کې ورسره پناه کړ. خپله مور يې ليدله، چې په همدې خېمه کې يې په ځمکه پښې وهلې، وهلې او ساه يې ورکړه. خپله خور يې ليده، چې په همدې خېمه کې له يخني نه کرخته شوه او مړه شوه. په سترګو کې يې د اوښکو سېلاب راوخوټېده، خو دې اوښکو هېڅ ارزښت نه درلوده.

ناڅاپه په بل اړخ واوښت او ماضي يې وشړله او د فکر اس يې د راتلونکي په لور وځغلاوه. «آيا زما انجام به هم همداسې وي، لکه زما د بدمرغه مور او پلار چې په برخه شو؟ آيا دغه ظالم مرګ به ما هم په خپله غېږه کې ورسره ويده کړي؟ نه نه، زه له مرګ سره لاس او ګرېوان کېږم او د خپلې مور، پلار او خور غچ به ترې اخلم.»

اوس يې ذهن يوه بله غوپه ووهله او د زدکړو سمندر ته ورکوز شو او له ځانه يې پوښتنه وکړه «جعفره! ترکله به همداسې جاهل پاتې يې او د ژوند پاتې ورځې به لنډوې؟ ښه خو دا ده، چې مکتب ته لاړ شې.» زړه يې ورو ورته وويل: «خو زه خو غريب هلک يم، زه څرنګه مکتب ته تللی شم؟» ذهن يې سمدستي ځواب ورکړ «د خپلې سيما په پيسو ولې ټوکرۍ کې سودا نه پلورې. تر څو په ګټه يې خپلې زدکړې وکړې او اينده کې ډاکټر شې او د خلکو خدمت وکړې، تر څو هېڅ څوک ستا د مور، پلار او خور غوندې د ظالم مرګ ښکار نه شي؟»

اوس يې د راتلونکي لپاره هلې ځلې پيل کړې، داسې کوشش چې يو، دوه، درې، څلور، پنځه، شپږ، اوه، اته، نهه، لس، يوولس، دوولس، ديارلس، څوارلس، پنځلس، پوره پنځلسو کلونو کې پای ته رسېده. دا پنځلس کلن پلان و. پنځلس کاله وروسته هغه ورځ راتلونکې وه، چې دی به په رسمي توګه ډاکټر وي او د خلکو خدمت به وکړي او له دنيا نه به د ځان لپاره د ژوند حق واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده به له مابنام نه د شپې تر ناوخته پورې په ټوکرۍ کې سودا خرڅوله او د ورځې به یې مکتب لوسته. پـه دې ډول یې لیسه بشپړه کړه. د لیسې په دوره کې په لومړۍ درجه فارغ شو. بیا یې یو بورس پیدا کړ. ټوکرۍ یې پرېښوده او لا ډېر وخت یې خپلو زدکړو ته ځانګړی کړ. د خپلې خواري له برکته به هر کال په لومړي مقام کې و، تر دې چې د ډاکټرۍ ازموینه یې هم په ښو نمره تېره کړه.

دی اوس ډاکټر و، د ښار تر ټولو بریالی ډاکټر. ده به کله کله ځان سره فکرونـه کـول «زه څـه شي ډاکټـر کـړم؟» یوازې یوه شي، زما ستونزمنو حالاتو له ما ډاکټر جوړ کړ. په ما باندې چې کوم سـخت حـالات راغلـل، کـه هغـه نـه وای راغلي، نو ښایي په ما کې به هغه قوي محرک او د کار ځواک نه وای پیدا شوی، چې زه یې دومـره خـواري او هڅو ته تشویق کړم او بلاخره یې ډاکټر رانه جوړ کړ. ده په خپله دروازه دړه وهلې وه او پرې لیکلي یې و «**له ستونزو مه وېرېږئ، ستونزې مو د پرمختګ زینې دي.**»

د رسول الله اخلاق

پـه طبقات ابـن سـعد (لـومړی ټـوک، ۱۶۳مخ) کې د زهري له خولې ویل شوي دي، چې یوه یهودي وویل، چې په تورات کې د اخري پیغمبر چې کومې نښې بیان شوې دي، هغه مې ټـولې پـه پیغمبـر علیـه السـلام کـې ولیدې. یوازې یـوه ځانګړنـه پـاتې وه او هغـه زغـم او تېرېدنــه وه. نــو د دې ازمایښــت لپــاره مــې حضــرت پیغمبر علیه السلام ته ۳۰ دیناره پـور ورکـړل. او بیـا مې ځان غلی ونیوه، تر دې چې ټاکلې نېټې تـه یـې یـوه ورځ پاتې شوه، نو زه پیغمبر علیـه السـلام تـه ورغلـم او پـه ډېـره سـختي مـې د خپلـو پیسـو غوښـتنه تـرې وکـړه، ورتـه ومـې ویـل، چـې زمـا حـق راکـړه، او زه پـوهېږم، چـې د عبـدالمطلب کـورنۍ همـېش پـه خپلـه خبره نه درېږي.

پـه دې وخـت کې عمـر فـاروق د نبـي کـریم ص سـره پـه خوا کې ناست و. د یهودي له خولې یې چې دا جملـه واورېده، نو غوسه شو او ویې ویل: کـه د رسـول الله خاطر نه وای، نو ستا سر به مـې درنـه وهلـی و. د دې خبـرې پـه اورېـدو نبـي کـریم صـلی الله علیـه وسـلم وفرمایل:

«غفر الله لک یا ابا حفص! نحن کنا الی غیر هذا منک احوج، تامرنی بحسن القضاء و تامره بحسن الطلب.»

اې ابو حفص! خدای دې ښښنه درتـه وکـړي، زمـوږ لـه تا نه تر دې ډېر غوره یوه بل برخـورد تـه اړتیـا وه، تابـه ماته د غوره پور پرې کولو ویلي و او دې (یهودي) تـه به دې په بهتره طریقه د پور غوښتلو نصـحیت کـړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پلمه نامه ده

«مسلمانانو په خپله له اسلام نه مخ اړولی دی، نو هغه په کومه خوله نورو خلکو ته د اسلام خبره کولی شي؟» دا نیوکه په دین او شریعت پورې هېڅ تعلق نه نیسي- تر کومه چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم خبره ده، نو پیغمبر علیه السلام خپل رسالت په عربو کې پیل کړ، نو یوې خواته پیغمبر علیه السلام و، او بل لوري ته په شرک او کفر ککړ خلک. خو نور انبیاء د «بې لارې مسلمانانو» په منځ کې مبعوث شوي وو. په دې برخه کې چې هغوی کومه طریقه خپله کړه، هغه زموږ لپاره هماغسې اسوه ده، څرنګه چې د نبي صلی الله علیه وسلم عمل زموږ لپاره اسوه ده، ځکه چې په قرآن کریم کې په صراحت سره راغلي دي «**فبهداهم اقتده**» یانې د هغوی لاره ونیسئ.

دلته موږ د حضرت موسی علیه السلام بېلګه راوړو. هغه په مصر کې د بني اسرائیلو په منځ کې مبعوث شو. له محمدي امت دمخه بني اسرائیل هماغسې «مسلمانان» وو، څرنګه چې اوس په اصطلاح کې د نبي کریم ص امت ته مسلمانان ویل کېږي. د دې په خوا کې بني اسرائیل په هغه زمانه کې د دعوت په هغه مقام کې و، چې د پیغمبر علیه السلام له بعثت وروسته اسلامي امت پرې وویاړل شو. د کومې ځانګړنې له امله چې اسلامي امت ته «**خیر امة**» ویل شوي، د همدې ځانګړنې له مخې د بني اسرائیلو په حق کې هم د «**فضلتکم علی العالمین**» (بقره-۴۷) الفاظ راغلي دي. دا ثابته ده، چې د حضرت موسی د بعثت په وخت کې بني اسرائیلو هغه ټولې نیمګړتیاوې درلودې، چې نن ورځ په مسلمانانو کې لیدل کېږي. خو د دې باوجود د نامسلمانانو په وړاندې د حق د تبلیغ کار نه دی ځنډول شوی. الله تعالی یوه لوري ته دا امر کړی دی، چې د بني اسرائیلو د دیني او اخلاقي اصلاح ماموریت باید پرمخ یووړل شي (یونس - ۸۷) او بل لوري ته یې دا امر هم کړی دی، چې هغوی د مصر قبطي قوم ته د خدای پیغام ورسوي «**اذهب الی فرعون انه طغی**» یانې ته فرعون ته ورشه هغه سرغړاند شوی.

دا نه دي ویل شوي، چې دا چې تاسي پخپله له اسلام نه لرې یاستئ، نو ځکه دمګړی تاسي په خپله دیني اصلاح کې لګیا اوسئ، بلکې د داخلي اصلاح په خوا کې نامسلمان قوم ته د تبلیغ کولو امر هم ورته شوی دی.

د «لومړی مسلمانان اماده کړئ» په ذهنیت زموږ خواته بې شمېره کاروانه روان دي، تر دې چې ځینې داسې کاروانه هم شته، چې لومړنی بنسټګر یې په ۱۸۹۸ کې وفات شوی و. له هغه وروسته دا لړی هېڅ دربدلې نه ده، بلکې بې د یوې ورځې له ځنډه پرلپسې تر ننه پورې راروانه ده. په دې ډول د مسلمانانو د اماده کولو یوازې یوه ډله هغه ده، چې په فعالیتونو یې یوه پېړی تېره شوې ده. خو نن ورځ چې د دې ډلې د ملاتړو له قوله دغه تحریک نړیوال ستېج ته رسېدلی دی، په وېشلي هندوستان کې یو داسې کلی یا کور هم نه دی پیدا شوی، چې د هغه په اړه دې وویل شي، چې هغه د پورتني معیار له مخې د دې جوګه شوی دی، چې نورو ته د اسلام دعوت ورکړي.

په هندوستان کې هره ورځ له سلو زرو نه ډېر کسان مري. او د ټولې دنیا له پلوه چې ورته وګورو، نو هره ورځ د مرګونو شمېر شاوخوا یومیلیون ته رسېږي. نو څومره عجیبه خبره ده، چې هره ورځ یو میلیون وګړي له حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين نه په ناخبري کې مري او موږ ټوله پېرۍ يوازې په دې پلمه تېره کړه، چې لا تر اوسه موږ مسلمانان اماده کوو. او دا ځواب د هغه نبي د امتيانو وي، چې ويل به يې، خلک د پتنګانو غوندې په اور کې غورځي او زه يې په خپل ټول توان سره له اور نه د راويستلو کوششونه کوم.

په تلاوت کې د يو څا مخارج غلط وي يا يې سورتونه زده نه وي، نو هر سړی پوهېږي، چې په دې سره لمونځ نه ساقط کېږي. تر دې چې که کوم غلط عادت هم ولري، بيا به هم مفتي دا فتوا ور نه کړي، چې ستا عادت دې سم شي، بيا لمونځ وکړه. خو د شرعي مسؤليتونو همدا اصل موږ هغه وخت هېروو، چې کله خبره د نورو قومونو په وړاندې د دعوتي فريضې د سرته رسولو راشي. د دې علت بل څه کېدلی شي، چې موږ د لمانځه په ارزښت پوهېږو. خو د شهادتِ حق او الی الله دعوت په اهميت تر دې دمه خبر نه يو. د «اولين پرسش نماز بود» سبق مو زده دی. خو موږ دا حقيقت هېر کړی دی، چې د خدای د ناخبره بندګانو د خدای له دين نه خبرول، په محمدي امت همداسې فرض دی، څرنګه چې په يوه مسلمان هره ورځ پنځه وخت لمونځ فرض دی.

محمود پاشا بارودي (۱۳۲۲ - ۱۲۵۵هـ)

دی په قاهره دنيا کې ته راغی. پلار يې د سوډان د دنقله او بربر ښارونو ښاروال و. د بارودي له دوو شيانو سره ډېره علاقه وه، سياست او شاعري. د ده خپل ديوان په دوو ټوکونو کې له مصر نه چاپ شوی دی. په دې سربېره د «مختارات البارودي» په نوم يو کتاب هم لري. دا کتاب څلور برخې لري او د عباسي دور د ډېرشو شاعرانو کلام په کې انتخاب شوی دی.

په مصر کې بارودي په بېلا بېلو دولتي دندو کې کار کړی او د بريد جنران په حيث يې فرانسې او انګلستان ته د سفرونو فرصت هم موندلی و. په مصر کې چې کله د انګرېزانو په خلاف پاڅون وشو، نو په دې کې د ده نوم هم و. په خلکو کې عمومي غوغا دا وه، چې بارودي د دې انقلابي پاڅون رهبر دی. خو دا بغاوت د نيل په وادي باندې د انګرېزانو له ولکې وروسته پای ته ورسېده.

خو د حکومت باغيانو چې اړ و دوړ پيل کړ، نو بارودي هم په کې ونيول شو. دی يې له وطن نه تبعيد کړ او سرانديپ ټاپو ته يې واستاوه.

هلته يې له اوولس کلونو نه ډېره موده تېره کړه. د خديو عباس ثاني په سفارش په ۱۳۲۷ هـ کې وبښل شو. او بېرته مصر ته راغی. له دې وروسته يې يوازې پنځه کاله ژوند وکړ. او په اخري ورځو کې يې د سترګو بينايي هم په تېزدو شوې وه.

ويل کېږي، چې بارودي په عربي شاعري کې د امرؤالقيس او بشار درجې ته رسېدلی و. ده په اوسني دور کې د عربي شاعري د احياء کار وکړ.

ماده چې «فنا» شي، نو په انرژي بدله شي، چې د مادې ډېره پراخه او ځواکمنه بڼه ده. همدا په دې کايناتو کې د خدای عام قانون دی. دلته په هره محرومي کې د يوې نوې موندنې امکان نغښتی دی. د الله تعالی دغه ځانګړې صفت چې په مادي دنيا کې يې ظهور شوی دی، تر دې په لويه کچه يې د مؤمنانو لپاره ژمنه شوې ده. د مؤمنانو لپاره خدای تعالی په ناموافقو حالاتو کې هم موافق اړخ راپيدا کوي، په دې شرط چې دوی په رښتيا د خدای بندګان ګرزېدلي وي. د هغوی پلان او فکر سوچه د خدايي ماموريت لپاره وي، نه د تظاهر لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه الفاظ چې فضا کې ورک شول

مولانا محمد علي پر نومبر ۱۹۳۰ کې د لندن ګردي مېز کانفرانس کې ګډون وکړ. دلته چې مولانا کومه توپان پاروونکې وینا وکړه، د هغه څو ټکي دا دي:

«نن ورځ زه یوازې په یوه هدف دلته راغلی یم، هغه دا دی، چې په داسې حالت کې بېرته خپل هېواد ته ستون شم، چې د خپلواکۍ توغ مې په لاس کې وي. زه به یوه غلام هېواد ته ستون نه شم. که تاسې ماته د هند آزادي رانه کړئ، نو بیا به همدلته راته د قبر ځای راکوئ....

موږ ۳۲ کروړه نفوس یو. دوی چې د زړګونو په شمېر کې د لوږې او وبا له مرګونو سره اشنا دي، نو هغوی یقیناً د بریتانوي مرمۍ پر وړاندې هم خپل ژوند بایللی شي.»

نن ورځ چې دغه الفاظ ولټول شي، نو د تاریخ له الماری پرته به یې بل هېڅ چېرته ونه مومئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مکه کې چې په مسلمانانو حالت ستونزمن شول، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته وویل چې «حبشې ته لاړ شئ. د هغه ځای پاچا نجاشي عیسوی دی او نېک سړی دی. هغه به درسره ښه چلند وکړي.» نو په ٦١٥ز کې پنځلس تنه جدې ته لاړل او له هغه ځایه په کښتیو کې حبشې ته روان شول. په دوهم ځل په ٦١٧ز کې سل تنه مسلمانانو حبشې ته هجرت وکړ.

په ظاهر کې دا یوه ناوړه پېښه وه. خو په همدې پېښه کې الله تعالی د خیر یوه لاره راوایستله. د مکې مسلمانانو حبشې ته رسېدل د دې سبب شو، چې په حبشه کې اسلام د بحث موضوع وګرځي او د حضرت پیغمبر علیه السلام د دعوت او بعثت خبرونه په حبشه کې خپاره شي. د قریشو یوه مخالفه ډله چې حبشې ته ورسېده نو هلته حضرت جعفر د دې فرصت وموندە، چې د پاچا په دربار کې د اسلام په دعوت اوږده وینا وکړي. د دې پېښو په پایله کې له حبشې د شلو تنو یو وفد مکې ته راغی، تر څو په اصلي خبره ځان پوه کړي.

دغه خلک چې مکې ته راغلل، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد حرام کې ناست و. دوی له پیغمبر علیه السلام سره ولیدل او راز، راز پوښتنې یې وکړې. او ویې پوښتل، چې تاسې څه تعلیمات راوړي دي. رسول الله ص ورته وفرمایل، چې خدای پر ما خپل کلام نازل کړی دی او د قرآن کریم ځینې آیتونه یې ورته تلاوت کړل. د هغوی له سترګو اوښکې روانې شوې. هغوی ومنله، چې بې شکه دا د خدای کلام دی او په همدې وخت یې اسلام ته غاړه کېښوده.

کله چې دغه پېښه روانه وه، د قریشو ډېر خلک هلته راټول وو او ټوله ماجرا یې په خپلو سترګو لیدله. هغوی حیرانه هم وو او په قهر هم وو چې له کوم دین نه چې دوی مخ اړولی دی، له بهر نه نور خلک راروان دي او هماغه دین ته غاړه ږدي. د حبشې دغه خلک چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا نه خواره شول، نو ابوجهل له خپلو ځینو ملګرو سره په لاره کې ورسره ولیدل. ابوجهل لومړی بد و رد ورته وویل، او بیا یې زیاته کړه چې «زموږ په اند له تاسې احمقه قافله به کله دلته نه وي راغلې. ستاسې همدینه خلکو تاسې دلته د دې لپاره رالېږلي وئ، چې حالات وڅېړئ او بېرته لاړ شئ او خپل ملګري خبر کړئ. خو تاسې لا ورسره لیدلي نه دي او خپل دین مو پرېښوده.»

هغسې چې په قرآن کریم کې ویل شوي دي چې دوی د بنې اسرائیلو علماء وو (شعراء- ١٩٧) هغوی له ابوجهل او نورو سره هېڅ بحث ونه کړ. بلکې یوازې دومره ځواب یې ورکړ «سلام دې وي ورونو، موږ له تاسې سره جهالت نه شو کولی. موږ خپلې لارې ته پرېږدئ او تاسې په خپله لاره روان اوسئ. موږ خپل ځان په لوی لاس له ښېګنې نه شو محرومولی.» (ابن هشام)

د همدې خلکو په اړه په قرآن کریم کې راغلي دي:

«هغه کسان چې له دې مخکې مو کتاب ورکړی و، هغوی په دې (قرآن) ایمان راوړي. او کله چې پر هغوی لوستل کېږي وایي موږ پرې ایمان راوړی، بې شکه دا زموږ د رب له خوا حق دی، موږ له دې لا ړومبی مسلمانان وو. دغو خلکو ته به یې اجر دوه ځله ورکړی شي، چې صبر یې کړی وو، او دوی د بدی مخنیوی په نیکۍ سره کوي او له هغه څه چې موږ ور روزي کړې دي لګښت کوي. او کله چې چټیات یې واورېدل نو ترې په ډډه شول او ویې ویل: موږ ته خپل عملونه او تاسو ته خپل عملونه، سلام دې وي، موږ د جاهلانو خبرې نه غواړو.» (قصص: ٥٢- ٥٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو علمي او ذهني زوال په دوولسمه او دیارلسمه پېړۍ کې پیل شو او په اوولسمه پېړۍ کې د کشف الظنون مؤلف او د زاړه طرز عالم حاجي خلیفه (مړ ۱٦٥۷) د علمِ کلام او عقلي علومو په عمومي زوال باندې د ویر او ماتم په حال کې وینو. نوموړی په **میزان الحق في اختیار الحق** کې وايي، چې امام غزالي او امام فخرالدین رازي، قاضي بیضاوي او شیرازي او قطب الدین رازي او سید شریف جرجاني او جلال الدین دواني او د هغه ټول شاګردان د خپل عصر تکړه او وتلي صاحبِ‌فکر او صاحبِ‌نظر خلک وو.

خو هغوی یوه شبهه هم دې ته زړه نه دی ښه کړی، چې د علم او فن په یوه ځانګړې پورې تړلي پاتې شي. حاجي خلیفه لیکلي دي:

«خو ډېرو غبي خلکو په دې بنیاد چې دغه عقلي علوم په کومه زمانه کې ممنوع شوي وو، د غرونو غوندې جامد او د پخوانیو په ړانده تقلید کې بندیان پاتې شوو. دوی بې له دې چې دا فکر وکړي، چې اوسني واقعیتونه څه دي، له نویو علومو څخه نه یوازې سترګې واړولې، بلکې په بشپړه توګه یې رد هم کړل.

سره له دې چې دوی خپل ځانونه عالمان ګڼل، خو له آره دوی وچ جاهلان وو. او دې ته لېواله وو، چې په هغه څه ملنډې ووهي، چې دوی فلسفیانه علوم ګڼل، حال داچې دوی په دې هم نه وو خبر چې ځمکه څه شی ده او آسمان څه ته وايي. **اولم ینظروا في ملکوت السموات والارض**.

د قرآن کریم د دې لارښوونې پر دوی هېڅ اغېز نه و. دوی په دې اند وو، چې کایناتو او دې پراخې فضا ته د کتلو معنا دا ده، چې د غوا غوندې رډ، رډ ورته وګورې.»

(پروفیسور ضیاء الحسن فاروقي)

هغوی په سیاست کې ښکېل شوو، حال دا چې اړتیا د دې وه، چې د اسلام د فطري ځواکونو په کار اچولو کې هلې ځلې وکړي

تر کومه چې د هندوستان خبره ده، په ۱۸۸۰ کې چې د برلین د سولې تړون لاسلیک شو او له امله یې د عثماني سلطنت ګډوډي او زوال ورسره چټک شو او په تېره بیا په ۱۹۱۱ز کې چې په طرابلس باندې اټالیا برید وکړ، له هماغه وخته د پوهنتونونو او کالجونو تعلیم‌یافته پوهان او د مدرسو ملایان ټول د سیاست په جال کې داسې ښکېل شوو، چې د هند د اسلامي ملت ذهني او روحاني اړتیاوو ته هېڅ چا توجه ونه کړه. په دې برخه کې د اساسي اهمیت اړتیا دا وه، چې له هر ډول انحراف او تحریف پرته او د دیني اصولو د استحکام په ساتلو سره د همدې اصولو له مخې د زاړه روایت او نوي عصر د سالمو تقاضاوو ترمنځ ربط او مطابقت پیدا شوی وای. د اسلام تمدن یو ژوندی او خوځنده تمدن دی، او د زمانې ډېرې زیاتې لوړې ژورې یې لیدلې دي، او خدای خبر له څومره ازمایښتونو نه تېر شوی دی، خو بیا هم ژوندی او باقي پاتې دی. اړتیا ده، چې د دې تمدن فطري متحرکه قوه په کار واچول شي، ځکه مسلمانان ډېره زیاته اړتیا ورته لري او دنیا یې هم غوښتونکې او منتظره ده. (لنډیز)

(c) ketabton.com: The Digital Library

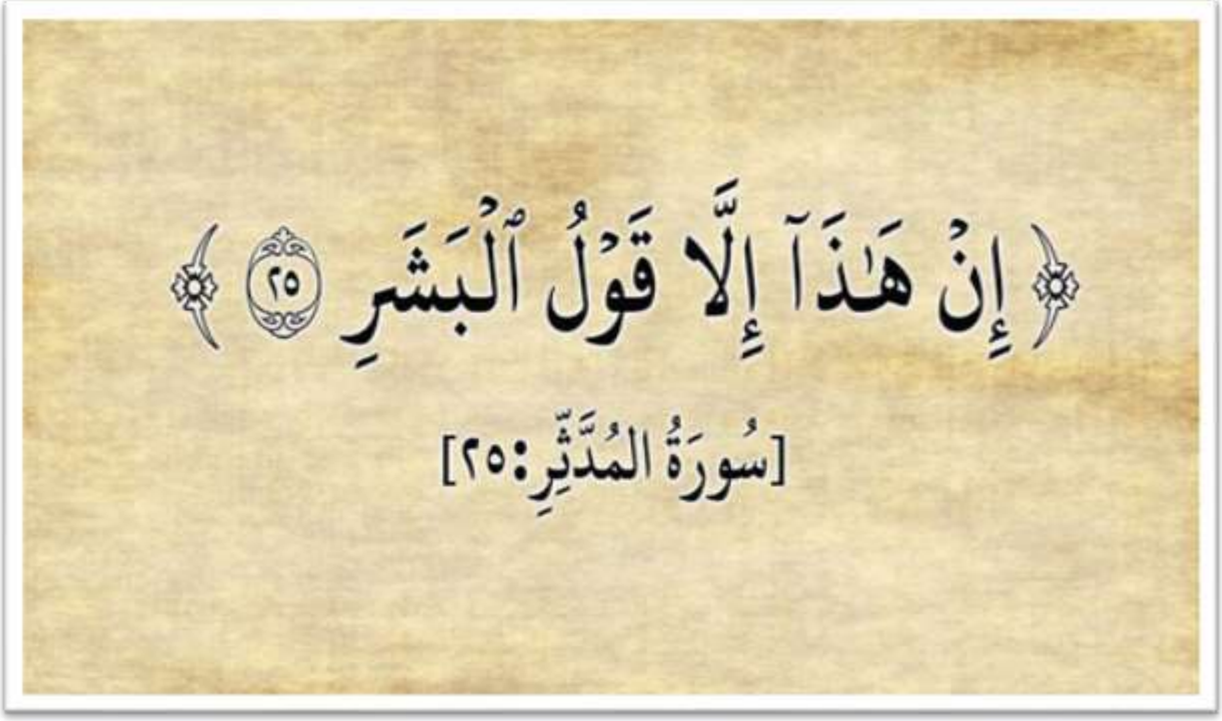

د منکرینو مزاج تل یو شان و

رښـتینولي د دې کاینـات تـر ټولـو سـتر حقیقـت دی. رښتینولي د فطرت اواز دی. د علم او عقل ټول دلایل د رښتینولي په خوا کې ولاړ دي. هېڅ کله داسې نه دي شوي، چې سوچه رښتینولي دې مخې ته راغلې وي او بیا دې یې په خلاف کوم مضبوط دلیل وړاندې شوی وي. خو له دې سره، سره په ټول تاریخ کې داسې شوي دي، چې د خدای هر بنده چې د حق له دعوت سره راپورته شوی دی، خلکو ترې انکار کړی دی.

افسوس پر خلکو، هرګوره چې دوی ته کوم رسول راغلی دی، دوی پرې ملنډې وهلې دي.

د دې انکار وجه څه ده؟ د دې تر ټولو لویه وجه دا ده، چې د حق اعلان، د سنت الله له مخې، تل د یوه «بشر» په ژبه کېږي. د فرښتو په ژبه، یا د غرونو او سمندرونو له لارې دا اعلان نه اورول کېږي. اوس دا چې عام خلک یوې خبرې ته د هغې د دروني ارزښت له پلوه نه شي کتلی، بلکې له دې نه متاثره کېږي، چې خبره چا کړې ده. نو د دوی په دې سر نه خلاصېږي، چې زموږ له منځه زموږ په څېر یو سړی څرنګه حق راوړلی شي. زموږ په څېر له غوښې او هډوکو نه جوړ یو انسان د خدای له دې نعمت نه څرنګه برخمن کېدلی شي، چې د خدای له لوري دې یې د رښتینولۍ پوهه موندلې وي او هغه مقام دې ورکول شوی وي، چې نور خلک له حق نه خبر کړي.

په قرآن کریم کې راغلي چې حضرت هود علیه السلام چې کله خپل قوم ته دعوت ورکړ، نو قوم یې دا ځواب ورکړ:

«**يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَن قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ**.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: اې هوده! له کوم څرګند دلیل سره نه یې راته راغلی او ستا په وینا خپل معبودان نه شو پرېښودلی او نه دې په خبره باور کوونکي یو. (هود: ۵۳)

د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم چې د مکې خلکو ته د حق پیغام واوراوه، نو هغوی یې په دې خبره له منلو انکار وکړ:

«**إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ**»

ژباړه: دا د بشر له وینا پرته بل څه نه دي!

له دې نه په ډاګه کېږي، چې د حق د دعوت په نه منلو کې تل څه راز مزاج پاتې شوی دی؛ یانې «دا خو د هغه کس خبره ده، چې د هغه پلانکي سړي زوی دی.» یا «خپلو شخصي جذباتو دې کار ته پارولی دی؛ **لتکون لکما الکبریاء في الارض**» او یا «دی خو څکه دومره زړور شوی دی، چې له برابره مرغه یې د مرستې ځینې خلک موندلي؛ **واعانه علیه قوم آخرون**» او داسې نور.

د پیغمبر علیه السلام نوم نن ورځ د هغه مخالفین هم په درناوي او احترام سره اخلي، څکه نن ورځ د پیغمبر علیه السلام د نوم په شاوخوا کې د څوارلس سوه کلونو عظمتونه را چاپېر دي. خو په خپل ژوند کې چې دغه تاریخ له پیغمبر علیه السلام څخه نه و چاپېر شوی، نو د مکې خلکو به ورته «**ابن ابی کبشه**» ویل، چې معنا یې وه، د پلانکي کلیوال زوی.

د نبوت د لومړنیو اوو کلونو پېښه ده. د قریشو مشرانو نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته وویل، چې که ستا پیغام حق وي او ته د خدای رسول یې، نو زموږ پلرونه او نیکونه راژوندي کړه او په هغو کې باید قصی بن کلاب هم وي. که قصی بن کلاب راژوندی شو او ویې ویل چې هماغه خبره حق ده، چې ته یې وایې، نو بیا به یې موږ هم ارومرو ومنو. د دې غوښتنې ترشا ذهنیت همدا و، چې په دې وخت کې د قریشو د روایت له مخې د قصی بن کلاب په ملاتړ کې تاریخي عظمتونه ولاړ وو. حال دا چې «محمد بن عبدالله» لا تر اوسه نوی کس و او د مکې په ټولنه کې یې د عظمت هېڅ مقام نه و ترلاسه کړی.

د انسان کمزوري دا ده چې د «ظاهر» په لیدو خپل قضاوت کوي، او یو حقیقت تر هغو پورې نه مني، چې شاوخوا یې ظاهري لوازم نه وي راټول شوي. حال دا چې اصلي معرفت دا دی، چې بنده حقیقت هغه مهال وویني، چې کله په معرا شکل کې وي. کله چې د حقیقت په شاوخوا کې د سرو زرو انبارونو راټول شي، د هغه وخت لیدل یې اعتبار نه لري. هغه وخت خو یو ړوند هم لاس پرې وهلی او په حقیقت ځان پوهولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاصر تاریخ یوه پاڼه

ترکیه د ختیځ او لویدیځ د اتصال نکته ده، له همدې امله له غربي تمدن سره د ټکر مسئله لومړی ځل همدلته پېښه شوه. خو د دې په ځواب کې څه وشوو. یوې خوا ته د علماوو ډله وه، چې د لویدیځ له هر شي سره دومره مخالف و، چې سلطان سلیم ثالث (۱۷۸۹- ۱۸۰۷) او د هغه ځیناستي سلطان محمود (۱۸۰۸-۱۸۳۹) د معاصرو نظامي جوړښتونو او هغو نویو اصطلاحاتو مخالفت هم وکړ، چې د دې لپاره یې وضع کړي وو، چې ترکیه له پوځي او علمي پلوه د اروپا له نویو ځواکونو سره اوږه په اوږه تګ وکولی شي.

بلې خوا ته د ترکیې هغه نسل و، چې د پاریس او برلین او لندن په پوهنتونونو کې یې زدکړې راکړې وې، هغوی ترکیه په غربي رنګ کې رنګېدلې غوښتله. د هغوی د افراط حال دا و، چې هغوی د غربي تقلید په جواز کې پوره فلسفه اختراع کړه. ضیاء ګوک الپ وویل:

«غربي تمدن په حقیقت کې د روم سمندرګي د تمدن امتداد دی، د دې تمدن (چې نن ورځ یې موږ د روم بحیرې تمدن بولو) بنسټګر سومیریان، سیتیان، فینقیان او رعاة له ترکي نسل څخه وو.

په تاریخ کې له لرغونو زمانو نه دمخه د طوراني په نوم یو دور تېر شوی دی، په دې چې د منځنۍ اسیا لرغوني اوسېدونکي زموږ نیکونه وو. له هغه وورسته مسلمانو ترکانو دې تمدن ته وده ورکړه او تر اروپا پورې یې ورساوه، بیا د غربي او شرقي رومي سلطنت له زوال وروسته ترکانو د اروپا په تاریخ کې انقلاب راوست، او په همدې سبب موږ هم د غربي تمدن برخه یو او زموږ په کې ونډه ده.»

د دوی د فکر وروستی حد دا و، چې «له خپلو ذهنونو نه کار واخلي او خپل ځان د غرب په روښانه او عظیم تمدن کې ځای په ځای کړي.» (عرفان اورګا، اتاترک، ۲۹۷)

کمال اتاترک (۱۸۸۱ -۱۹۳۸) چې په ۱۹۲۴ کې د جمهوري ترکیې لومړنی ولسمشر وټاکل شو، نو د هغه په نزد تر ټولو مهم کار دا و، چې ترکانو ته غربي جامه ور واغوندي. نوموړي د پردې خلاف قانون وضع کړ. د عربي تورو په ځای یې لاتیني توري عام کړل. په عربي ژبه کې یې اذان بند کړ. د هېټ خولۍ استعمال یې جبري کړ. تر دې چې له یوه وینلړلي انقلاب وروسته چې کله د هېټ جګړه وګټل شوه، نو مصطفی کمال د مکې په مؤتمر الاسلامي (۱۹۲۷) کې د ګډون لپاره د خپل پارلمان یو غړی ادیب ثروت په داسې حال کې ولېږه، چې د دې غونډې یوازینی ګډونوال و، چې په سر یې غربي هېټ ایښی و. دا ګواکې د ترکیې د سترې فتحې اعلان و.

همدا مثال په هر اسلامي هېواد کې پېښ شو. د دوی ترمنځ د درجو فرق خو کېدلی شي، خو په نوعیت کې یې هېڅ فرق نشته. هر ځای همدا وشول، چې پخوانۍ مذهبي طبقې له غرب نه کرکه او اجتناب د ژوند راز لیده او عصري تعلیمیافته طبقې د لویدیځ په تقلید کې دا تمه لرله، چې دوی به یو ځل بیا د عروج بام ته ورسېږي. خو دا مثال هېڅ ځای نه لیدل کېږي، چې یو څو تنه دې په پوره شدت سره خپل قوم دې ته متوجه کړي، چې د ځواک او طاقت هغه راز معلوم کړي، چې په مټ یې غرب زموږ او د دنیا پر سر د تسلط سیوری خپور کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنی زمانه کې اسلامي غورځنگونه

اوسنی دور او د هغه پر وړاندې د اسلام مسئله په شپاړسمه میلادي پېړۍ کې پیلېږي، چې په دې وخت کې پرتگالیانو د اروپا او هندوستان ترمنځ بحري لاره کشف کړه او په هند سمندرگي او عرب سمندرگي یې ولکه ټینگه کړه او د عربانو تجارت یې له شرقي اسیا سره پرې کړ. په اوولسمه پېړۍ کې د بخار ماشین ایجاد او په اتلسمه پېړۍ کې د معاصر ساینس منځته راتگ د اروپا لپاره د ځواک د یوه نوي ډگر په معنا و. او بیا په ۱۸۶۹ز کې چې کله سویز کانال جوړ شو او د روم سمندرگي او سور سمندرگي ترمنځ یې نبغه لاره پرانیستله، نو پر اسلامي نړۍ باندې د غربي غلبې عمل خپل وروستي حد ته ورسېده. تر څو چې دغه عمل په تجارتي بازارونو باندې د ولکې او په غیرسیاسي ډگرونو کې د نفوذ په بڼه و، خلک ترې ناخبره وو. مسلمان رهبران له دې پېښې یوازې هغه مهال خبر شول، چې کله غربي ځواکونو خپله استیلاء بشپړه کړې او په اسلامي دنیا یې خپل بیرغ رپولی و.

د نولسمې پېړۍ په پای کې په اسلامي دنیا کې راز، راز غورځنگونه راپیدا شوو. خو په دې ټوله موده کې چې بې شمېره غورځنگونه د مسلمانانو ترمنځ راپورته شول، شاوخوا ټول یې د غبرگون او عکس العمل په ذهنیت کې راپورته شوي غورځنگونه په نظر راځي. په هغوی کې یو هم داسې تحریک نه لیدل کېږي، چې د مثبت فکر له مخې دې پیدا شوی اوسي. د خارجي ځواکونو لاسوهنې چې د اسلامي ټولنې لپاره کوم مسایل راپیدا کړل، د هغو په تأثر کې ځینې خلک یوازې په ځوابي ذهن راپورته شول او له آره د خارجي حالاتو پیداوار وو، نه پر اسلامي لارښوونو او نبوي سیرت باندې د مثبت غور او فکر پیداوار.

د غبرگون دغه ذهنیت چې په کومو، کومو بڼو ځان څرگند کړ، پر هغو باندې د ځان پوهولو لپاره کولی شو، چې دغه غورځنگونه تر څلورو عنوانونو لاندې مطالعه کړو:

۱- د مبارزې غورځنگونه

۲- د تحفظ غورځنگونه

۳- د احیاء غورځنگونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د رغونې او استحکام غورځنګونه

د مبارزې او جګړې ذهنيت د سياسي خپلواکۍ د غورځنګونو بنه خپله کړه. له سيد جمال الدين افغاني (۱۸۹۷-۱۸۳۸) نه تر ابوالکلام آزاد (۱۹۵۸- ۱۸۸۸) پورې بې شمېره داسې رهبران پيدا شوو، چې د خپلو ويناوو او ليکنو په زور يې ټوله اسلامي نړۍ له جوش او جذبې نه ډکه کړه. د جمال الدين افغاني شعار و: **مصر للمصريين**؛ يانې مصر- د مصريانو لپاره. په ليبيا کې د اټاليا د سياسي اقتدار (۴۳- ۱۹۱۱) په زمانه کې سليمان الباروني اوازه اوچته کړه چې: **موتوا اليوم اعزاء قبل ان تموتوا غدا اذلاء** يانې مخکې له دې چې سبا ورځ په ذلت سره ومرئ، همدا نن ورځ په عزت سره ومرئ. د الفاظو په بدلون سره د دغه دور د ټولو سياسي رهبرانو نعره همدا وه. د ميليونونو په شمېر مسلمانانو له پردي اقتدار څخه د خپلواکۍ د ترلاسه کولو په نوم خپل ځانونه قربان کړل او بيليونونه پيسې يې په دې لاره کې وبايللې. نن ورځ د دې غورځنګونو هلې ځلې د خپل ټاکلي هدف له مخې شاوخوا په ټولو هېوادونو کې کاميابې شوې دي. خو دا خبره به ناسمه نه وي، چې هغه څه چې له غربي استعمار نه يې د خپلواکۍ هلې ځلې کاميابې کړې، هغه تر ډېره بريده پخپله د مستعمرينو خپلمنځي جګړې وې، تر يو څه بريده لومړۍ نړيواله جګړه (۱۸- ۱۹۱۴) او په ډېره لويه کچه دوهمه نړيواله جګړه (۴۴- ۱۹۳۹).

خو د خپلواکۍ د غورځنګونو کاميابي هغه هيلې پوره نه کړې، چې په الجزاير کې ورته ۲۵ لکه او په هندوستان کې دوه لکه مجاهدينو خپل ځانونه قرباني کړل. په اسلامي ملتونو د غربي قومونو غلبه نن ورځ هم هماغسې ټينګه ده، او فرق يې يوازې دومره دی، چې پخوا دغه ولکه په پوځي او سياسي معنا کې وه، خو اوس يې اقتصادي او صنعتي بڼه خپله کړې ده. دا دوهمه غلبه دومره شديده ده، چې د اسلامي هېوادونو سياسي پاليسی هم په رښتينې معنا کې خپلواکې پاليسۍ نه دي او عملاً د هغو غربي قومونو په لاس کې دي، له چا نه چې دوی وسلې اخلي او خپله دفاع پرې کوي، او د چا په تخنيکي مرستو چې دوی خپلې تمدني څانګې پرمخ وړي. د غربي قومونو اغېزې لا هم دومره ژورې دي، چې هر کله وغواړي احمد دبلو (۱۹۶۶) يا شاه فيصل (۱۹۷۵) دې له منځه يوسي. د اردن (۱۹۷۱) او شام (۱۹۷۶) په لاسونو دې فلسطيني غورځنګ وځپي. د ايران ولسي انقلاب (۱۹۵۱) دې ناکامه کړي. مصر- دې له خپل هغه دښمن سره جوجاړې ته کېنوي، چې جمال عبدالناصر (۱۹۷۰- ۱۹۵۱) يې په اړه په غرور کې ويلي و چې: **نحن ابناء الفراعنه سنرميکم في البحر** يانې موږ د فرعون اولاده يو، سمندر ته به مو وغورځوو.

۲- د تحفظ غورځنګونه

د تحفظ غورځنګونو په عامه توګه د ديني تعليم لور ور ونيوه. مولانا شبلي نعماني (۱۹۱۴- ۱۸۵۷) د لکنو په دارالعلوم ندوةالعلماء کې په خپله وينا کې ويلي و: «د نورو ملتونو پرمختګ دا دی، چې په مخ لاړ شي، په مخ لاړ شي. زموږ پرمختګ دا دی، چې په شا راشو، په شا راشو، تر دې چې له نبوي دور سره يو ځای شو.» د دغه ذهن له مخې په ټولو هېوادونو کې بې شمېره مدرسې جوړې شوې. د دې مدرسو موخه دا وه، چې اسلامي نسلونو ته د عربي ژبې او اسلامي علومو زدکړې ورکول شي او لږ تر لږه له ذهني پلوه مسلمانان د نبوت دور ته ورسول شي او تمه دا وه، چې کوم خلک له دې مدرسو نه فارغان شي، هغوی به د زمانې له اغېزو نه د ځان د ساتنې وړتيا ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا غورځنګ په هغه معنا کې په بشپړه توګه بریالی و، چې په ټوله اسلامي نړۍ کې یې د دیني مدرسو جال خپور کړ او هېڅ کلی داسې پاتې نه شو، چې د دې مدرسو له فارغو علماوو او فضلاوو نه دې تش وي. خو تر کومه چې د اسلامي ذهن او اسلامي فکرطرز خبره ده، نو په دې برخه کې د دغو مدرسو کامیابي هم تر ډېره بریده د شک وړ ده. له دې مدرسو نه له فراغت وروسته کومو خوشبختو ته چې په همدې یا دې ته ورته مدرسو کې په کومه اداره کې ځای پیدا شو، نو هغوی بې له شکه د مدرسې ظاهري جامه په خپل حال کې ژوندۍ وساتله. ځکه چې په دې ادارو کې د پاتې کېدو او پرمختګ لپاره یې همدا جامه بیه وه. خو کوم خلک چې خپلو حالاتو له دې ادارو نه بیرون وایستل، هغوی په هېڅ معنا کې هم د غیردیني مدرسو له فارغینو سره کوم فرق نه درلوده. مسلک‌پالنه د دوی دین هم و او د هغوی هم.

د دې دوه لوی علتونه وو: یو دا چې د دیني زدکړو رهبرانو دا واقعیت په سمه توګه درک نه کړ، چې د اسلامي تعلیم مسئله، په اوسنۍ زمانه کې یوازې له اسلامي ژبې یا اسلامي احکامو سره د بلدتیا مسئله نه ده. بلکې د اوسني نظام په فکر کې د اسلام لپاره د هغه د ځای موندلو مسئله ده. دوی چې په خپلو ادارو کې کوم نسل تیار کړ، هغه سره له دې چې د اسلام په دودیزو علومو کې تکړه و، خو اسلام یې د ذهن واقعي برخه نه و ګرزېدلی. په دې چې دې نسل اسلام په هغه فکري هینداره کې نه لیده، چې دوی له عملي پلوه ورته مخامخ و. دې نسل ته چې کوم اسلام ورکول شوی و، هغه یوازې یو ډول معلوماتي پېټی و، نه کومه فکري غذا. ښکاره ده چې د نړیوالو فکرونو په سېلاب کې هېڅ کس دغه ډول پېټی تر ډېره پورې په سر نه شي ګرزولی. دوهم علت دا و، چې نویو بدلونونو د رواجي دیني زدکړو د اړیکې مزی له اقتصاد

د اندلس امام

ابو عبدالله لسان الدین (۷۷۶- ۷۱۳هـ) چې په ابن الخطیب مشهور و، په غرناطه کې نړۍ ته راغی. په عربي ژبه او ادب، دیني علومو، فلسفه او طب، ریاضي او تاریخ کې یې د وخت تر ټولو اعلی زدکړې وکړې. خو د غرناطې واکمن ابو الحجاج یوسف (۷۵۵- ۷۳۳هـ) دربار ته چې کوم څه ورساوه، هغه ادب او شاعري وه. پاچا دی خپل سکرتر ونیوه. او بیا یې د وزارت رتبه هم ورکړه. له ابو حجاج وروسته یې چې زوی محمد خامس د واک په ګدۍ کېناست، نو هغه هم د وزارت په مقام کې پرېښوده. خو دې پرمختګونو یې د حاسدانو شمېر هم زیات کړ. هغوی پاچا د ده په ضد بدګمانه کړ. ابن الخطیب له غرناطې نه وتښتېده او افریقا ته ورسېده. دلته یې هم په پیل کې درناوی او اکرام وشو. له هغه وروسته ځینو خلکو فقهاء د ده په خلاف ولمسول. هغوی د ده د الحاد فتوا صادره کړه. په دې سره ځینې جذباتي کسان په دېواله کور ته ور واوښتل او غاړه یې پرې ټینګه کړه او ویې واژه.

ویل کېږي، چې هغسې چې په افریقا کې د علم او ادب امامت په ابن خلدون ختم شو، همداسې په اندلس کې د علم او ادب امامت په ابن الخطیب پای ته ورسېده. د ابن الخطیب په تاریخ کې ډېر ستر مقام و. له ده نه شاوخوا ۶۰ اثاره راپاتې دي. الاحاطه في تاریخ غرناطه (درې ټوکه) د غرناطه د مشهورو شخصیتونو د تاریخي قاموس حیثیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره پرې کړی و، او دا يو تاريخي حقيقت دی، چې يو تعليمي نظام چې له اقتصادي بنسټونو بې برخې وي، د ژوند په نظام کې اغېزناک مقام نه شي ترلاسه کولی.

۳- د احياء غورځنګونه

د احياء له غورځنګونو نه زما مراد هغه تحريکونه دي، چې د اسلامي نظام د راوستو له هدف سره راپورته شول. د اندونيشيا ماشومي ګوند، د مصر الاخوان المسلمون، د پاکستان جماعت اسلامي يې مشهور مثالونه دي. د دې تحريکونو تصور دا و، چې په اوسنۍ زمانه کې چې مسلمانانو ته څومره ستونزې ورپېښې دي، د هغو يوازنۍ وجه دا ده، چې د ځمکې په مخ د اسلامي قانون حکومت نه دی پلي شوی. که په اسلامي هېوادونو کې د اسلامي قانون په بنياد د ټولنې نظام عيار شي، نو نه يوازې زموږ داخلي مسايل به حل شي، بلکې په نړيواله کچه به هم مسلمان بېرته هغه مقام ومومي، چې په ماضي کې يې زر کاله په برخه و.

دې تحريکونو چې د اسلام لارښوونې په څه ډول په سياسي رنګ کې بيان کړې، نو د شلمې پېړۍ د لومړۍ نيمې په ماحول کې دغه بيان ډېرى مسلمانانو ته د اسلام په حق کې د وخت تر ټولو بهترينه قصيده ښکاره شوه. دوی د سياسي مشاعرې په دې تالار کې ډېر په اساني راټول شوو. خو دې مشاعرې ډېر دوام ونه کړ. دا چې د دې تحريکونو ذهن د اسلام له سياسي تعبير څخه رغېدلی و، نو په طبيعي ډول لنډه موده وروسته دوی د خپلو هېوادونو له «غير اسلامي» حکومتونو سره په ټکر کې راغلل. دغه ټکر د هر تحريک په حق کې د چړې او خربوزې ټکر ثابت شو. د مصر انورالسادات په اقتدار باندې له ولکې وروسته (۱۹۷۱) خپلو سياسي مخالفينو ته د خبرداري په ژبه وويل، چې هر څوک چې زما مخالفت وکړي، له هغه نه به کوفته جوړه کړم (**حأفرمه**). د مسلمانو واکمنو دغه ارادې چې تر ټولو ډېر د چا په برخه کې رښتينې ثابتې شوې، هغه همدا د اسلامي نظام غوښتونکي حزبونه وو. مسلمانو واکمنو په هر هېواد کې دغه حزبونه کوفته کړل، او اوسمهال په هېڅ هېواد کې هم د دوی سياسي مستقبل نه دی پاتې.

د اسلامي نظام غوښتونکو حزبونو دغه ناکامي مازې د دوی د سياسي مخالفينو د تاوتريخوالي پايله نه وه. بلکې د دې حزبونو د خپلو رهبرانو دا ډېر ناسم اټکل هم لاس په کې درلوده، چې دوی فکر وکړ، چې دوی کولی شي، چې د ځايي مسلمانانو د رايو په مټ خپل حکومت جوړ کړي. خو دوی دا تاريخي حقيقت هېر کړی و، چې حکومتونه تل د غالبو فکرونو تر سيوري لاندې جوړېږي. د اوسنۍ زمانې فکري اسکلېټ په ټوله کې په سيکولرو بنيادونو ولاړ دی. په داسې حالت کې هېڅ څوک نه شي کولی، چې په خپل هېواد کې د اسلام سياسي جزيره جوړه کړي، تر هغو چې د زمانې افکارو د اسکلېټ په ماتولو کې نه وي بريالی شي.

۴- د رغونې او استحکام غورځنګونه

له رغونې او ټينګښت نه زما مراد هغه فکري کړی ده، چې ويل به يې چې له پردې اقتدار سره بايد مخامخ نښته ونه شي. دغه اقتدار بايد د چتر په توګه استفاده شي او په غير سياسي ځانګو کې خپل کار ته دوام ورکول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بده مرغه همدا هغه ذهنیت دی، چې د اوسني دور په مسلمانانو کې ډېر کم لیدل شوی دی. مفتي محمد عبده په پاریس کې د خپلې استوګنې د وختونو (۱۸۸۴) اړوند د خپل استاد جمال الدین افغاني یو تاثر رانقل کړی دی. محمد عبده د خبرو په جریان کې خپل استاد ته وویل چې له انګرېزانو او فرانسویانو سره د سیاسي اخ و ډب کومه ګټه نه ترسترګو کېږي. حال دا چې په بله خوا کې زموږ لپاره یو داسې میدان خالي پروت دی، چې موږ یقیني پایلې په کې لاسته راوړلی شو، او هغه په اروپا او امریکا کې تبلیغ دی. موږ ولې داسې ونه کړو، چې خپل ځان له سیاسي هدف نه لرې کړو او په پټه خوله د تبلیغ او تعلیم په کار کې ځان بوخت کړو. د جمال الدین افغاني انقلابي طبیعت ته دا وړاندیز ډېر وړوکی ښکاره شو او ورته ویې ویل «**انما انت مثبط**» یانې ته یوازې حوصلې وژنې.

په دې ټوله زمانه کې د رغونې او استحکام د هدف له مخې هېڅ د یادونې وړ غورځنګ نه ترسترګو کېږي. د مسلمانو رهبرانو حال دا و، چې ټول د «زمانه با تو نسازد تو با زمانه ستیز» په څېر روماني خیالونو باندې فدا وو. د یوه په ذهن کې هم هغه حقیقت بینانه تګلاره رانهغله چې الطاف حسین حالي په بدنامه توګه په دې ټکو کې بیان کړې دی:

هوا چې په کوم لوري وي، هماغه خواته والوځه

البته په هندوستان کې په دې برخه کې دوه مستثنی مثالونه په نظر راځي، چې هغه هم دوه بدنامه شخصیتونه دي. زما مراد سر سید احمد خان (۱۸۹۸- ۱۸۱۷) او مرزا غلام احمد قادیاني (۱۹۰۸- ۱۸۴۰) دی. خان به ویل، چې انګرېزانو سره له دې چې د سیاسي هلو ځلو لاره بنده کړې ده، خو له سیاست پرته په نورو ډګرونو کې د رغونې او پرمختګ ټولې دروازې وازې دي:

حکومت ازادۍ درکړې دي

د ودې ټولې لارې پرانیستې دي

تعلیم او اقتصاد، چې د نورو شیانو اساس دی، په دې ډګرونو کې له کوم خنډ پرته وړاندې تللی شو. مرزا غلام احمد قادیاني همدا فرصت په یوه بل ډګر کې وموندہ، چې د دعوت او تبلیغ ډګر و. دی په دې فکر و، چې د دعوت له لارې موږ نه یوازې د هېواد په بېلا بېلو برخو کې د ځان لپاره د کار فرصتونه موندلی شو، بلکې د واکمن قوم په منځ کې هم زموږ لپاره د هلو ځلو میدان پرانیستی دی. بله دا چې دا کار پخپله د اسلام مهمترین مقصود هم دی او بلاخره تر هغې غلبې پورې د رسېدو لاره هم ده، چې موږ د سیاسي زورواکۍ له لارې نه شو ورته رسېدلی.

دغه دواړه تحریکونه، په خپله ابتدایي بڼه کې ډېر ګټور او لرلیدونکي غورځنګونه وو. خو له بده مرغه دوی عام مسلمانان له ځان سره ملګري نه کړای شول. دې دوه اړخیز علت درلوده. یوه خوا زموږ د مشرانو ذهن له استعمارضد فکرونو څخه دومره اغېزمن شوی و، چې له بلې زاویې نه فکر کول اصلا ورته ممکن نه و. دوی ته هر هغه سړی د استعماري ځواک اجنټ ښکارېده، چې له دښمن سره به یې د سیاسي مبارزې خبره نه کوله. د دې وروستی حد دا دی، چې د علي ګړ د پخواني استاد پروفیسور آرنولډ ارزښتناک کتاب «د اسلام تبلیغ» هم زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبرانو ته د استعماري موخو له مخې ليکل شوی کتاب ښکاره شو. ځکه په دې کتاب کې د تورې په ځای سوله‌ييز تبليغ د اسلام د اشاعت وسيله ښودل شوې وه.

بله وجه يې دا وه، چې د دې نظريې دواړو مخکښانو له ځانه هغه اهليت ونه وښوده، چې دوی د خپل ليدلوري سمه دفاع کولی شي. سرسيد احمد خان د خپل دريځ په ملاتړ کې دا ساده‌توب وکړ، چې هڅه يې وکړه، قرآن کريم د نولسمې پېړۍ د غربي افکارو په قالب کې ځای کړي. د ده د اخلاص په ثبوت کې همدا بسنه کوي، چې ده «تهذيب الاخلاق» د خپل شخصي فکر استازی اثر وښووده او کوشش يې و چې له علي‌ګړ کالج نه يې لرې وساتي. خو له عملي پلوه دا وېش ممکن نه و او د يوه سم کار لپاره ناسم استدلال د ده هدف د خلکو په سترګو کې مشکوک کړ.

همدغه ډول تېروتنه په يوه بله بڼه مرزا غلام احمد قادياني وکړه. ده چې خپلې هڅې پيل کړې، نو دا هغه مهال و، چې ټول مسلمان رهبران د انګرېزانو پر ضد د خپلواکۍ په جګړه کې بوخت و. دې جذباتي مجاهدينو احساس کړه، چې قادياني بهير مسلمانان د سپېڅلي جهاد له سنګر نه اړوي او غواړي چې د سوله‌ييز تبليغ په ډګر کې يې مصروف کړي. مرزا صاحب د دې په ځواب کې وويل چې جهاد (د سياسي مبارزې په معنا) کوم مستقل شرعي امر نه دی، بلکې يوازې د دفاعي ضرورت له مخې فرض شوی دی. خو زموږ د خپلواکۍ د مجاهدينو لپاره دا ځواب اطمينان بښونکی نه و او فتوا يې ورکړه، چې غلام مرزا احمد قادياني د انګرېزانو اجنټ دی. اوس مرزا صاحب يو بل ګام هم وړاندې کېښود او د دې لپاره چې خپله خبره مستنده وښيي، اوازه يې ګډه کړه، چې ده ته وحي راځي او دی چې څه وايي، د خدای له لوري يې وايي. دا دعوه له خپلې ټولې غلطي سره، سره په پخوا وختونو کې نادره خبره نه وه، په دې چې زموږ ډېری مشرانو مثلاً شاه ولي الله (۱۷۶۲-۱۷۰۳) هم د **الهمني ربي** (زما رب الهام راته وکړ) په څېر اصطلاحاتو کې خبرې کولې. خو د مرزا صاحب په غلطي کې هغه وخت لا ډېر قباحت پيدا شو، چې په صافو ټکو کې يې د نبوت دعوه وکړه، او د نبوت له خاتمې وروسته دغسې دعوه په اجماعي ډول د کفر مستلزم ده.

د دې علتونو پايله دا شوه، چې د دوو خواوو ترمنځ چې کومه مکالمه بايد د «حالاتو له مخې د اسلامي تګلارې پلان‌ګذاري» تر عنوان لاندې شوې وای، هغه د قرآن کريم د معاصر تفسير او له محمدي نبوت وروسته د بل نبوت په څېر مسايلو باندې متمرکزه شوه. که په ابتدا کې د سر سيد احمد خان او مرزا غلام احمد قادياني مخالفين په غلطي باندې وو، نو په انجام کې يې سر سيد او مرزا قادياني د لا سختو تېروتنو ښکار شول او ملت ته د کفر او فسق له فتواوو پرته نور هېڅ هم ورپاتې نه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال او ځواب

د الرساله په مارچ ګڼه کې د «یوه کورنۍ جګړه چې په ټول تاریخ یې سیورې خپور شو» تر عنوان لاندې ستاسې یوه مقاله خپره ده. زه غواړم، چې د هغه مضمون ځینو اقتباساتو ته مو توجه واړوم. «حقیقت دا دی، چې که د راشده خلافت په پای کې خپلمنځي جګړې نه وای پیل شوې، نو د ځواک او زور کوم بې ساری سېلاب چې له عربي نړۍ راپورته شو، هغه به د اسیا، افریقا او اروپا ټولې سیمې د توحید په سیمو بدلې کړې وې.» په دې کې شک نشته، چې دې جګړو اسلامي بهیر ته ډېر جدي تاوانونه واړول، خو که له دغه ډول لیکنې نه یو څوک دا وانګېري، چې اسلام د تورې په مټ خپور شو، نو آیا دا به ناسمه وي؟

«حضرت عمر رض له ځان نه وروسته علي بن ابي طالب د خلافت لپاره ډېر وړ کس لیده. خو د همدې اندېښنې له مخې یې حضرت علي د خلافت لپاره ونه شو نومولی.» د دغه ډول اندېښنې لپاره پوخ ثبوت څه دی؟ سوال دا نه دی، چې د خلافت لپاره وړ شخص حضرت علي دی یا عثمان رض. سوال دا دی، چې د حضرت عمر رض په څېر محتاط او د برجسته ارادي قوي له سړي نه (چې حضرت خالد بن ولید یې یوازې له دې امله له سپه سالاري معزول کړی و، چې مسلمانان دا ونه ګڼي، چې دا فتح د خالد رض له امله شوې ده) دا تمه هېڅ کله نه شي کېدلی، چې هغه دې مازې د یوه سیاسي مصلحت له مخې اسلامي غورځنګ د یوه مناسب‌ترین شخص له رهبري نه بې برخې کړي.

(له پورتنۍ مقالې نه له ځینو نورو اقتباساتو راوړلو وروسته)

سنجیده تاریخ لیکونکي دغه ډول تبصرې نه خوښوي. زه پخپله هم د تاریخ زده کوونکی یم او زه ګورم، چې په تاریخي عمومیت (Historical Generalizations) کې دغسې تېروتنې ډېرې عامې دي. له همدې امله ویل کېږي، چې د تاریخ د ځینو ترخو حقایقو په اړه چې هر ډول نظر ورکوو، نو باید بدلېدونکی (tentative) یې وګڼو او ډېر احتیاط په هم په کې پکار وي. اوس هر څوک دا ویلی شي، چې د مولانا وحیدالدین خان په څېر د عالم دغه فکر... دی. بې شکه د فکر تر بریده هر سړی ازاد دی. خو دغسې عمومي سازی د ځینو سختو ورانیوهاویو سبب ګرځي.

توقیر احمد

له خدای نه د وېرې نښه دا ده، چې بنده له انسان نه و وېرېږي. په دې مفهوم کې نه، چې یو څوک زورور وي یا مو په چا پورې ګټې تړلې وي، له هغه نه و وېرېږئ. دا خو دنیاپرستي بلکې شرک دی. له انسان نه د وېرېدو معنا له حقداره کس نه وېرېدل دي. له خلکو سره په دې فکر معامله کول، چې د هر انسان تر شا د هغه خدای ولاړ دی او خدای تل د هغه چا ملګرتیا کوي، چې حق یې خوړل شوی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب: د تاريخي جنرلايزيشن په اړه ستاسې خبره په ځای ده. خو ستونزه دا ده، چې په تاريخ کې له دغه ډول جنرلايزيشن نه تېښته ناشونې ده. د تاريخ په يوه يا ګڼو پېښو کې چې کله تاسې قضاوت کوئ، يا يې د تعبيرولو هڅه کوئ، نو ارومرو به تاسې هم په هماغه مقام کې دربېږئ، کوم مقام کې چې تاسې هڅه کړې، د الرساله مقاله ليکونکی ودروئ. له دې څخه نه تاسې مستثنا کېدلی شي، نه کوم بل مؤرخ. مثلاً د خپرې شوې مقالې په ځينو برخو چې تاسې نيوکې کړې دي، هغه هم د جنرلايزيشن صورتونه دي. تاسې وايئ، چې له پلانکي پراګراف نه دا مطلب ايستل کېدلی شي، چې اسلام د تورې په زور خپور شوی دی، يا د پلانکي عبارت معنا دا راوځي، چې عمر فاروق رض د سياسي مصلحت ښکار شوی و، دا ټول هم د عمومي سازي صورتونه دي. د تاريخ د زده کوونکي په توګه به تاسې له دې ناخبره نه ياستئ، چې په تاريخ کې د نظرونو يو رنګي هغسې امکان نه لري، لکه په فزيک او کيميا کې يې چې لري. يو کس چې يوه تاريخي مقطعه په يو ډول تعبيروي، نو هغه چې په کوم نازک مقام کې ولاړ وي، په هماغه مقام کې هغه دوهم شخص هم ولاړ وي، خوک يې چې هغه تعبير ننګوي. له همدې امله په تاريخ کې دا خبره بې معنا ده، چې جنرلايزيشن مه کوئ، تاسې يوازې دا کولی شئ، چې په دلايلو او شواهدو سره يو بل داسې جنرلايزيشن وړاندې کړئ، چې ستاسې په نزد به د پېښو ډېر صحيح تعبير وي.

«د تاريخ د ځينو ترخو حقايقو په اړه چې هر ډول نظر ورکوو، نو بايد بدلېدونکی (tentative) يې وګڼو» زه ستاسې له دې خبرې سره موافق يم، خو يوازې دا خبره بايد ورزياته شي، چې د تاريخ په هکله هره نظريه همېش بدلېدونکې نظريه وي. هېڅ نظريه داسې نشته، نه يوازې ماضي بلکې د حال په هکله هم نشته، چې مطلق صداقت دې ورته وويل شي. که کوم شخص په دغسې غلطفهمي کې مبتلا وي، نو د هغه په اړه به همدا ويل کېږي، چې هغه نه د انساني علم له حدودو خبر دی او نه د تاريخ د موضوع له نزاکتونو.

په تاريخ کې دا خبره د منل شوي حقيقت حيثيت لري. د همدې لپاره تاسې بايد دا ټينګار ونه کړئ، چې يو کس چې کله د تاريخ په هکله د خپلې مطالعې نتيجه وړاندې کوي، نو په پای کې دې دا جمله هم ورسره وليکي چې «لوستونکي دې مازې د tentative خبرو په توګه زما افکار مطالعه کړي.»

د ده اخبار هلته هم رسېدلی و، چېرته چې دی پخپله نه شوی رسېدلی

دا د روسيې د کمونيستي حزب د تاريخ يوه وړه پېښه ده، خو په دې پېښه کې ډېر لوی پند راټول دی.

دا د هغه وخت پېښه ده، چې د اکتوبر ۱۹۱۷ز انقلاب لا نه و پېښ شوی. په روسيه کې د بالشويکو (د کمونيستانو پخوانی نوم) د زياتېدونکو اغېزو د مخنيوي لپاره د روسيې پاچا (زار) بالشويک ګوند د قانون خلاف اعلان کړی و. او د ټولو لويو، لويو رهبرانو د نيونې امر يې صادر کړی و.

ځينې رهبران ونيول شوو، او ځينو ځان وژغوره او ځنګلونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

غارونو کې پټ شول. په همدې پټو کسانو کې د بالشویک ګوند لوی رهبر لینن هم و. لینن د ځنګونو او سمڅو په منځ کې یوه لرې سیمه د ځان استوګنې ته غوره کړه او همالته یې په پټه خپله ورځپاڼه را وایستله. دا ورځپاڼه به په لاسي مطبعه کې چاپېدله او په لاسي ډول به د روسیې ښارونو ته په پټه رسېدله.

> **ژوندیو بازار دی.**
>
> **دلته هماغه وخت یو شي چاته رسېږي، چې کله یې د بیې پرې کولو لپاره په جېب کې پیسې پرتې وي.**
>
> **که تاسې له چانه کوم څه اخیستل غواړئ، نو لومړی باید وګورئ، چې تاسې یې په مقابل کې هغه ته څه ورکولي شئ.**
>
> **یوازې همدا د ورکړې حالت تاسې ته د ترلاسي استحقاق درکوي، نه د شکایت او مطالبې حالت.**

د یوې ورځې واقعه ده. یو کس د روسیې په یوه ښار کې د پنساري دوکان ته د ځینو شیانو د خریداري لپاره ورغی. ده چې کله سامان کور ته راووړ او د پنساري دوا یې خلاصه کړه، نو ناڅاپه یې په کاغذ باندې چاپ شویو خبرو ته پام شول. د کاغذ دغه ټوټه د ورځپاڼې پرې شوې پاڼه وه، چې په آتشینو کلمو او اورني عنوان یو مطلب پهکې خپور شوی و. د کاغذ په دغه ټوټه لیکل شوی عبارت چې دې سړي ولوسته، نو یو عجیبه کیفیت یې په ځان کې احساس کړ. ده یاد عبارت بیا بیا ځلې ځان سره لوسته او خپل زړه یې پرې توداوه، تر دې چې فکر یې شو، چې دا معلومه کړي، چې د دې عبارت لیکوال څوک دی او د کومې ورځپاڼې ټوټه ده، چې د پنساري له دوکان نه یې ترلاسه کړه. دی یې په لټون پسې راووت، جوینده یابنده. بلاخره پوه شو، چې د روسي ژبې دغه ټوټه د لینن د هغې ورځپاڼې پرې شوې پاڼه ده، چې دی یې په پټه خپروي. اوس د سړي مینه لا ډېره شوه او په ګرځېدو، ګرځېدو یې تر هغې سمڅې پورې ځان ورساوه، له کوم ځایه چې لینن په پټه خپله ورځپاڼه خپروله. له هغه وروسته تر پایه پورې دی د لینن ملګری پاتې شو. دغه ډول ډېر زیات خلک دي، چې لینن یې د خپلې ورځپاڼې په زور زړونه وګټل. لینن د روسي پاچا له پولیسو نه د ځان ژغورنې لپاره په غار کې پټ شوی و، خو د خپلې ورځپاڼې په مټ هر ښار ته رسېدلی و. تر دې چې په بازار کې د پنساري دوکان هم د ده په ملاتړ کې د پروپاګند مرکز ګرځېدلی و او «د ده ورځپاڼه هلته هم رسېدلې، چېرته دی پخپله نه شوی رسېدلی.»

دا دی په اوسنۍ زمانه کې د رسنیو ځواک. خو هیښوونکې خبره دا ده، چې پنځوس کاله پخوا چې باشعوره خلکو له دې ځواک نه کوم کار اخیستی و، موږ تر اوسه پورې هغه ځای ته هم نه یو رسېدلي او د نن ورځې ژوندي ملتونه چې له رسنیو نه کوم کار اخلي، له هغه نه خو عام مسلمانان خبر هم نه دي. حقیقت دا دی، چې په دې برخه کې نور ملتونه له موږ نه دومره مخکې دي، چې موږ ورپسې هم نه یو. **د ورپسې والي معنا خو دا ده، چې موږ هم یو چېرته یو. حال دا چې اصلي خبره دا ده، چې موږ د هغوی په نسبت هېڅ چېرته هم نه یو.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاچاهانو مجلسونه به د ملايانو په فقهي او کلامي بحثونو تاوده وو او په همدې وخت کې د اسلام د دعوت او خپراوي ډګر وران پروت و

د مسلمانو پاچاهانو له امله په هندوستان کې علماوو او صوفيانو ته د استحکام او د اسلامي لارښوونو د خپراوي ډېر لوی فرصت په لاس ورغی او په هره زمانه کې به په ډېر کثرت سره علماء پيدا کېدل. د ډېلي پاچاهانو په ابتدايي زمانه کې زياتره علماء له نيشاپور، صغان، غزنين، کاشان، بلخ، سجستان، خوارزم او تبرېز نه راغلل، چې له نومونو يې ښکاري او له ځان سره يې حنفي فقه هم راوړه. له حجاز نه د راتلونکو علماوو شمېر کم و، له همدې امله په هندوستاني فقه کې عراقي او ترکستاني اثرات ډېر غالب پاتې شوو، او همدا فقه په هندوستان کې دود شوه، چې ډېر منظم تدوين يې په تاتارخاني فتاوا او عالمګيري فتاوا کې ليدلی شو.

د ډېلي پاچاهانو په حکومت کې تر ټولو ډېر علماء د علاؤالدين خلجي په زمانه کې وو، د دوی اجتماع به دومره شانداره وه، چې ضياء الدين برني ليکلي دي، چې په دې وخت کې په اسلامي نړۍ يانې بخارا، سمرقند، مصر، خوارزم، دمشق، تبرېز، صفاهان، ری او روم کې د دې سيمې د علماوو سارى نه ليدل کېده. په ټولو علومو کې د بشپړ تبحر لرونکي علماء همدلته موجود وو، مولانا ضياءالدين برني له ډېر وياړ نه د هغوی په اړه تر دې بريده ليکلي دي، چې ځينو علماوو خو له امام غزالي او امام رازي سره سيالي کوله، او د فقهې ځينې پوهان د امام ابو يوسف او امام محمد مرتبې ته رسېدلي وو، پخپله اميرخسرو د ډېلي وياړ و، برني، خسرو د اسلام په څلي ياد کړی دی، د محمد تغلق په زمانه کې د علماوو شمېر تر دې هم ډېر شو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلقشندي بیان دی، چې د پاچا په مرۍ به دوه سوه فقها راټول وو او له پاچا سره به یې مذهبي مذاکرې کولې. فیروز شاه تغلق له فقهاوو دومره اغېزمن و، چې د فیروزشاهي فتاوا په نوم یې خپله فقه پرې تدوین کړه، مګر شهرت یې ونه مونده. د سکندرلودي په خوابګاه کې به هره شپه اویا علماء راټولېدل او پاچا به له هغوی نه د فقهي مسایلو پوښتنې کولې.

د مغلو په دور کې هم د علماوو شمېر ډېر و، ملا عبدالقادر بدیواني د خپل عصر د ۶۹ ممتازو علماوو حالات لیکلي. په همدې ډول د مأثر رحیمي لیکوال ۳۲ داسې علماء یاد کړي دي، چې د عبدالرحیم خانخانان په دربار پورې تړلي وو. د عالمګیر په زمانه کې چې کوم علماء د ده په دربار کې په بېلا بېلو برخو کې مامور وو، د هغوی شمېر هم ۴۲ رسېده. د عالمګیر له زمانې نه د مولانا شاه عبدالرحیم له کورنۍ نه چې کومه طلایي لړۍ راپیل شوه، پر هغې تر ننه پورې مسلمانان ویاړي. د دغو علماوو نومونو ته په کتو داسې ښکاري، چې په دې دور کې به هم د شیراز، کاشان، تبریز، ګیلان، مشهد او ترکستان علماء راتلل، خو د هغوی په پرتله د هندوستاني علماوو شمېر ډېر و، او د حنفي فقهې په وده او د هغې منظم تدوین د عالمګیري فتاوا په شکل ترسره شو، چې د عالمګیر یوه ستره علمي او فقهي کارنامه ګڼل کېږي.

له حنفي فقهې سره د شافعي، مالکي، حنبلي او شیعه فقهې ټکر هم راغی، خو اکثریت د حنفي فقهې د پیروان وو، او دا د مغلو د پاچاهۍ په زړه پورې اړخ دی، چې د وزارت په منصب باندې تر ډېره شیعه امیران مامور وو. مانۍ تر اوږدې مودې پورې د راجپوتو شهزادګیو تر لاس لاندې وه، خو پر سلطنت باندې د حنفي فقهې غلبه وه. (ماخوذ)

د هغوی هر یو په خپل رول پوهېده

حویطب بن عبدالعزی، د مکې له فتحې وروسته د بیعت کولو په هدف نبي کریم ص ته راغی، نو حویطب له خپل پخواني دوست ابوذر غفاري رض نه پوښتنه وکړه، چې نبي کریم ص سره سترې مشي ـ څرنګه کېږي «**کیف یقال اذا سُلم علیه**».

هغه ورته وویل، چې کله یې خواته ورغلې، نو داسې ووایه: «**اسلام علیک ایها النبی ورحمة وبرکاته.**» دا د پیغمبر دنده نه وه، چې پخپله هر سړي ته ووایي، چې په څه ډول دې ورسره خبرې اترې وکړې، دا هغه کار و، چې د نبي کریم ص ملګري باید پخپله پرې پوهېدلی.

د نجران خلکو ته چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم مکتوب ورسېده، نو هغوی له غور او فکر وروسته د پیغمبر علیه السلام حضور ته خپله ډله ولېږله، تر څو د سولې د تړون مادې ورسره وټاکي. هغوی چې مدینې ته راورسېدل، نو د خپل سفر ساده جامې یې بدلې کړې او وربښمینې جامې او د سرو زرو ګوتمۍ یې واغوستې او د پیغمبر علیه السلام لیدو ته راغلل. هغوی سلام وکړ، نو پیغمبر علیه السلام د سلام ځواب ورنه وکړ. هغوی تر ډېره د پیغمبر علیه السلام په خوا کې ناست و، خو پیغمبر علیه السلام له هغوی سره هېڅ خبرې ونه کړې. له هغه وروسته دغه ډله د حضرت عثمان رض او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالرحمن بن عوف لیدو ته ورغله، چې دمخه یې هم ورسره لیدنه شوې وه. هغوی چې کله دا خبره واورېدله، نو حضرت علي رض یې راوغوښته او مشوره یې ورسره وکړه. حضرت علي رض وفرمایل، چې دا خلک دې خپلې مُزیّنې جامې او طلایي ګوتمۍ وباسي او د خپل سفر په ساده جامو کې دې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته ورشي. دوی همداسې وکړل، او اوس نبي کریم ص د هغوی سلام هم ځواب کړ او خبرې یې هم ورسره وکړې او ویې فرمایل: **والذي بعثني بالحق لقدا اتو فی المرة الاولی و ان ابلیس معهم**.

ژباړه: په هغه ذات مې دې قسم وي، چې زه یې په حق رالستولی یم، لومړۍ پلا چې دوی زما څنګ ته راغلل، نو شیطان ورسره ملګری و.

د دې معنا دا ده، چې کله هغوی د په فاخره جامه کې ورته راغلل، نو نبي کریم ص داسې احساس کړه، چې دا شیان به په دوی کې د برتري احساس پیدا کړي او د هغوی متکبرانه ذهنیت به د ګټوري مکالمې مخه ونیسي. خو دا خبره پیغمبر علیه السلام په خپله ژبه نه شوه کولی، حضرت علي رض دا ټکی درک کړ او خپل رول یې ترسره کړ.

سعد بن معاذ انصاري د مدینې ډېر ممتاز سړی و «**کان من اعظم الناس واطولهم**». امام احمد له حضرت عایشې رضي الله عنها نه روایت رانقل کړی دی، چې د خندق په غزوه کې نوموړی ټپي شو. ابن العرقه قریشي د غشي وار پرې کړ او د ده اکحل رګ غوڅ شو. په دې وخت کې د ده له ژبې دا دعا ووتله: **اللهم لا تمتني حتی تقر عیني من بني قریظة**.

خدایه! تر هغو مرګ مه راته راوله، چې په بني قریظه مې سترګې یخې نه شي.

بنو قریظه یهودي قبیله وه، چې په مدینه کې مېشته وه. دا قبیله به تل د مسلمانانو په خلاف په سازشونو کې مشغوله وه. د خندق په غزوه کې هغوی په ښکاره د قریشو ملګرتیا وکړه. او دا په سپینو سترګو د درغلۍ کړنه وه. نو د خندق غزوه چې څرنګه پای ته ورسېده، نبي کریم ص د دوی کلا محاصره کړه. او له ۲۵ ورځې محاصرې وروسته هغوی وویل، چې سعد بن معاذ چې هره پرېکړه وکړي، موږ ورته غاړه ږدو. سعد بن معاذ له اسلام نه دمخه د دوی حلیف و. نوموړی په ټپي حالت کې په خچر سپور راوستل شو او د تورات مطابق یې پرېکړه وکړه، چې د دوی جنګي نارینه دې ووژل شي، د دوی اولادونه دې ونیول شي او مالونه دې یې ضبط شي. تر هغه وروسته یې دعا وکړه: **اللهم ان کنت ابقیت علی نبیک من حرب قریش شیئا فابقني لها و ان کنت قطعت الحرب بینه و بینهم فاقبضني الیک**.

ژباړه: خدایه! له خپل پیغمبر سره د قریشو په جنګ کې که تا کومه برخه پرې ایښې وي، نو ما د هغې لپاره وساته. او که تا د دوی ترمنځ جګړه ختمه کړې وي، نو ما خپل ځان ته در وغواړه.

د دې دعا شالید دا و، چې سعد بن معاذ د خپل شخصیت، خپل تاریخ او یهودو سره د تعلق په اساس په مدینه کې یوازنی شوک و، چې د یهودو پر سر د دغسې پرېکړې لپاره مناسب کېدلی شوی، ده فکر وکړ، چې کله د پیغمبر علیه السلام لپاره دغه کار سرته ورسوم، نو له هغه وروسته دې له دې دنیا لاړ شم. تر ما وروسته به د دې کار لپاره بل وړ شخص نه وي.

خومره باشعوره وو د رسول الله ص دا ملګري!

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان هماغه شی له لاسه ورکوي چې غواړي لاسته یې راوړي

ابن عبدالبر په استیعاب کې د قتاده روایت رانقل کړی دی. عمر فاروق رض چېرته روان و. په لاره کې له یوې زړې ښځې سره مخ شو. عمر سلام پرې وکړ. د سلام له ځواب وروسته هغې وویل: «اې عمره! یو وخت و، چې ته مې د عکاظ په بازار کې لیدلی وې. هغه وخت به یې تاته عمیر ویل. په لاس کې به دې لښته وه او اوزې به دې څرولې. بیا ډېره موده نه وه تېره شوې، چې تاته یې عمر رض ویل پیل کړل. بیا یو وخت راغی، او اوس تاته امیرالمؤمنین ویل کېږي.

ګوره، د ولس په حق کې له الله نه ووېرېږه او په یاد ولره، چې څوک چې د الله له وعید نه وېرېږي، د هغه لپاره د لرې سړی هم د نیږدې خپلوانو غوندې وي او څوک چې له مرګ نه وېرېږي، د هغه په برخه کې وېره ده، چې هغه به هماغه شی له لاسه ورکړي، چې دی یې ساتل غواړي.»

جارود عبدي، چې په دې وخت کې له عمر فاروق سره یو ځای و، د دې خبرې په اورېدو وویل: اې ښځې! تا له امیر المؤمنین سره ډېره ژبه وچلوله. خو عمر فاروق رض وفرمایل، پرېږده چې وغږېږي، پوهېږې، چې دا څوک ده؟ د دې خبره خو تر اووو اسمانونو بره اورېدل شوې وه. عمر خو یې باید په لومړي سر کې لا واوري.

دا ښځه د خزرج قبیلې خوله بنت ثعلبه وه، چې په قرآن کریم کې یې د ۵۸ سورت په پیل کې یادونه راغلې ده: «یقیناً الله د هغې ښځې وینا واورېده چې تاسره یې د خپـــــل خاونـــــــد پــــــــه هکلـــــــــه...»

د سمو هڅو کوونکو لپاره د ناکامي هېڅ امکان نشته

څوک چې حرکت کول غواړي، د هغه لاره هېڅ کله نه تړل کېږي. کاز چې ښکته ځای ونه مومي، نو بره خېژي او د ځان لپاره ځای پیدا کوي. اوبو ته چې لوړه لاره ور نه کړې، نو د ځوړ په لور خپله د بهېدو لاره لټوي. ونه چې د ځمکې په سر ونه شي درېدلی، نو د ځمکې په خېرلو د ځان لپاره د ژوند حق ترلاسه کوي.

همدا طریقه باید تاسې هم غوره کړئ، ستاسې لومړنی کار دا دی، چې خپل ځان وپېژنئ، خپل ځواکونه په سمه توګه منظم کړئ او بیا د ماحول له پېژندو وروسته په ماحول کې داسې ځان ورننباسئ، چې د هغه په مقابل کې تاسې د خپلې ورتیا د ثابتولو لپاره په بشپړه توګه سمبال اوسئ. په حالاتو باندې د خپلې زړورتیا د منلو لپاره مو باید د اړینو اړخونو چاره کړې وي.

استعداد پیدا کړئ او په هوښیارتیا د ځان لپاره لاره وباسئ، تر هغه وروسته به هېڅ کله له چاپېریاله ګیله ونه کړئ. د ژوند په هېڅ پړاو کې به ځان ناکامه محسوس نه کړئ. ناکامي او مایوسي یوازې هلته راځي، چېرته چې تاسې د اړینو شرطونو په پوره کولو کې ناراستي کړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ته د خپل ناخدا پرسته ژوند لپاره د خدای په کتاب کې دلیل موجود و

د مسیح له راتلو دمخه یهودیان حضرت مسیح ته سترګې په لاره وو او دعا به یې کوله چې «خدایه! مسیح ژر را ولېږه.» خو کله چې مسیح په یوه یهودي کورنۍ کې نړۍ ته راغی، نو هغوی یې له منلو انکار وکړ. تر دې چې په خپل ګمان یې په دار راوځړاوه. او بیل زبوب (شیطان) نوم یې پرې کېښود.

داسې ولې وشول؟ د دې وجه هماغه «شک» و، چې د مصریانو لپاره د حضرت یوسف ع د نبوت په منلو کې خنډ شوی و. حضرت مسیح له ځان سره دنیوي شان او دبدبه نه وه راوړې، بلکې د عامو انسانانو غوندې یو عادي انسان و. یهودیان په دې خبره ونه پوهېدل، چې د دوی په څېر یو سړی دې هغه ستر انسان وي، چې وړاندوینه یې په مقدسو کتابونو کې شوې ده.

یهودیانو له حضرت مسیح نه د انکار ډېره اسانه لاره موندله. د دوی په کتابونو کې د وروسته زماني لپاره د دوو پیغمبرانو وړاندوینه شوې وه. یو مسیح او بل «هغه پیغمبر». نو دوی داسې وکړل، چې د حضرت مسیح لپاره یې هغه معیارونه کېښودل، چې اصلاً د «هغه پیغمبر» لپاره ښودل شوي وو. خو دا چې دغه معیارونه په حضرت مسیح نه شوی برابرېدلی، نو دوی اعلان وکړ، چې دا «دروغجن مسیح» دی. که دی ریښتونی وای، نو اورومرو به زموږ په اسماني کتابونو کې راغلو وړاندوینو صدق پرې کړی وو.

مفتي محمد عبده خپله یوه خاطره بیانوي، چې یو ځل په یوه مېلمستیا کې ناست و. په دې مېلمستیا کې ده سره نور لوی، لوی علماء هم وو. مفتي محمد عبده په کاشوره یو څه وریورته کړل او خولې ته یې یووړل، نو د ازهر یوه عالم په تعجب سره وویل:

احلال هذا ام حرام (دا کار حرام دی که حلال؟)

دوی ویل، چې د مسیح راتګ به، د تورات د نص له مخې له ځینو نښو سره وي. او تر څو چې دا نښې نه وي ښکاره شوې، هر څوک چې د مسیح کېدو دعوه لري، هغه به دروغجن وي. په دې نښو کې یوه دا ده، چې مسیح به له یوه نامشهور ځای نه راڅرګندېږي. خو موږ ټول پوهېږو، چې د دې سړي کور په ناصره کې دی او ناصره د فلسطین یو مشهور او پېژندل شوی ښار دی. بله نښه یې دا ده، چې دی به د اوسپنې له امسا سره حکومت کوي. یانې له تورې نه به کار اخلي. خو له دغه مدعي مسیح سره د لرګي یوه لښته هم لا نشته. دریم شرط یا نښه دا ده، چې هغه به د داؤد ع په تخت کېني او د داؤد پاچاهي به راژوندۍ کوي. حال دا چې د مسیح حال دا دی، چې له ده سره د ناستې ټغر هم نشته. دغه راز یو شرط دا دی، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی به د تورات شریعت له سره پلي کوي. خو دې سړي خو هغه شریعت منسوخ کړ. د مسیح یوه نښه دا ده، چې د ده په زمانه کې به عدل او انصاف دومره وده وکړي، چې نېکي او خواخوږي به انسان خو انسان، په حیواناتو کې هم موندل کېږي. حال دا چې د مسیح په زمانه کې دا حال دی، چې هره خوا د ظلم او بې انصافي چرچه ده. دغه راز، بله نښه یې دا ده، چې د مسیح په وخت کې به خدای پرسته وګړي دومره بریالي وي، چې د ټولې نړۍ قومونه به فتحه کړي. خو موږ د خورا ذلت او غلامي په حالت کې د رومیانو تر لاس لاندې ژوند کوو. نو دا سړی هغه مسیح څرنګه کېدلی شي، چې په تورات کې یې وړاندوینه راغلي ده.

دا څومره معیارونه چې یهودو وړاندې کړل، هغه ټول په تورات کې لیکلي دي. خو دا ټول د «هغه پیغمبر» معیارونه دي، نه د مسیح. یهودو د «هغه پیغمبر» معیار د مسیح د انکار لپاره وکاراوه. خو کله چې «هغه پیغمبر» د عربو په یوه ګمنامه سیمه کې د «محمد بن عبدالله» په څېره کې نړۍ ته راغی او خدای چې کله ټولې هغه نښې وړاندې پوره کړې، چې په تورات کې لیکلې وې، نو هغوی د پیغمبر علیه السلام د انکار لپاره یو بل علت وموندہ. دوی وویل «تر اوسه پورې ټول پیغمبران د اسرائیلو په کورنۍ کې راغلي، نو بیا د اسماعیل په کورنۍ کې پیغمبر څرنګه پیدا کېدلی شي.»

یهودو د حضرت مسیح د انکار لپاره دا وکړل، چې د وروستي پیغمبر نښې یې هغه ته منسوب کړې، چې په ښکاره هغو نښو په حضرت مسیح پورې اړه نه لرله. او کله چې وروستی پیغمبر راغی، نو هغه یې په هغو نښو وارزاوه، چې د هغوی په کتاب کې د حضرت مسیح لپاره ښودل شوې وې. په دې ډول یې له دواړو نبیانو نه انکار وکړ. او په دواړو موقعو کې دوی سره د دې خبرې لپاره ښه ډېر الفاظ وو، چې موږ چې څه کوو، د کتاب‌الله په رڼا کې یې کوو. موږ د خدای له کتاب نه اخوا د ځان لپاره کوم دریځ نه دی غوره کړی!

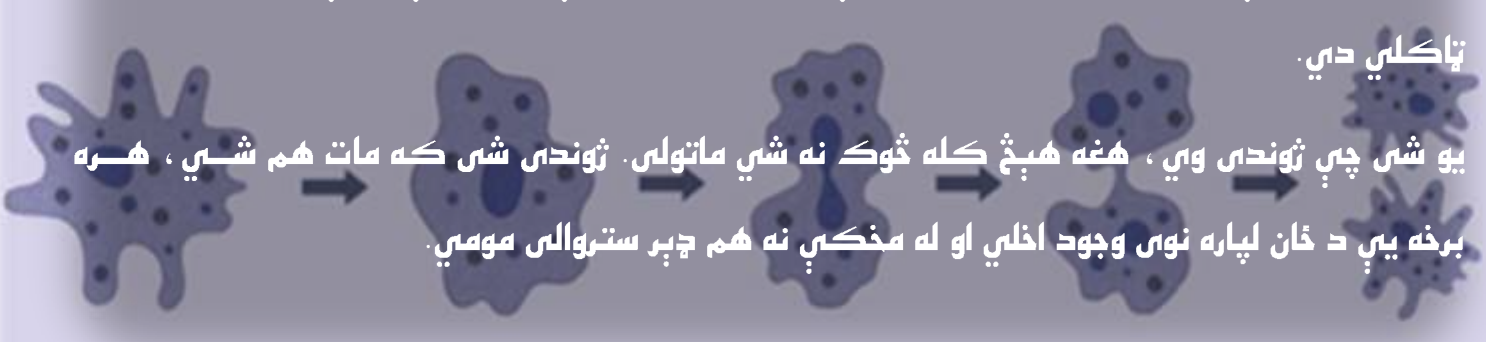

که تاسې لرګی مات کړئ، نو لرګی به دوه ټوټې شي. خو یو ژوندی امیبا چې ټوټه شي، نو دوه ژوندي امیبا ترې جوړېږي. حقیقت دا دی، چې وېش او ماته په دې دنیا کې یوازې د مړو شیانو لپاره ټاکلي دي.

یو شی چې ژوندی وي، هغه هېڅ کله څوک نه شي ماتولی. ژوندی شی که مات هم شي، هره برخه یې د ځان لپاره نوی وجود اخلي او له مخکې نه هم ډېر ستروالی مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قارون

په اسرائیلي کورنۍ کې نړۍ ته راغی. خو د قبطي پاچاهانو حلقه بګوش شو. په دې چې د دنیوي کامیابیو کیلۍ هغه وخت د قبطي حاکمانو په لاس کې وې

قارون اسرائیلی مسلمان و. خو په قرآن کریم کې یې یادونه له فرعون او هامان سره راغلې ده.(عنکبوت) د دې وجه دا وه، چې ده له بني اسرائیلو لاره بېله کړه او له ظالم واکمن فرعون سره یې لاس یو کړ.

قارون ته په بائبل او تالمود کې قورح ویل شوي دي. د بائبل د روایت (خروج ٦: ٢١-١٨) له مخې قارون د حضرت موسی علیه السلام د تره زوی و. د حضرت موسی او قارون پلار دواړه سکه ورونه وو. قارون په بني

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسرائیلو کې وزیږېده او د هغه وخت له مخې دی هم مسلمان و. ده ته الله تعالی ډېر غیرمعمولي شخصیت او زبردست صلاحیتونه ورکړي وو. په دغسې خلکو کې زیاتره وختونه په ډېر ناګاهانه ډول دا کمزوري رازرغونه شي، چې دوی د خپلو صلاحیتونو بیه په همدې دنیا کې ترلاسه کول غواړي. په قارون هم همدا کمزوري برلاسې شوه. دی ورځ په ورځ له اسرائیلو لرې کېده او ځان یې فرعون ته نیږدې کاوه. په دې چې د دنیوي کامیابیو چاپیانې هغه وخت له فرعون سره وې. د ده دې تګلارې د ده لپاره د عزت او ثروت دروازې وازې کړې، او خبره تر دې ځایه ورسېدله، چې د اقتدار پرستي او مصلحت‌سازي وروستي بریدونه یې هم واړول. د فرعون له وزیر هامان نه وروسته دی د قبطي پاچاهي دریم تر ټولو لوی رکن و. دی په خپل زعم کې په دې غلط‌فهمي مبتلا شو، چې دا مرتبه ده ته د خپلو ځانګړو صلاحیتونو (قصص- ۷۸) په اساس ورکول شوې ده. حال دا چې اصلاً دغه مرتبه یې د ملي خیانت په بیه ترلاسه کړې وه. فرعون غوښتل چې بني اسرائیل له مصر نه ختم کړي او یوه داسې سړي ته یې اړتیا لرله، چې د اسرائیلو له قوم نه وي.

تر ځو چې کله د بني اسرائیلو د ختمولو طرحه عملي کوي، نو ده سره دا جواز وي، چې ووایي، چې موږ دا هر څه د هېواد د نېکمرغي لپاره کوو. که موږ له بني اسرائیلو سره قومي او نسلي دښمنی لرلی، نو موږ به د هغوی د قوم یوه سړي ته په خپل دربار کې دومره لوړې مرتبې ولې ورکولې. قارون ته چې کومه مرتبه ورکړل شوې وه، هغه د بني اسرائیلو د بربادي په بیه وه، نه د خپلې وړتیا په سر.

د قارون په اړه په قرآن کریم کې لاندې بیان راغلی دی:

«یقیناً قارون د موسیٰ له قومه و، خو بیا یې پر هغوی تېری وکړ او هغه ته مو دومره خزانې ورکړې وې چې چابیانې به یې پر یوې ځواکمنې ډلې هم درنېدلې. یو وخت چې قوم یې ورته وویل: (په دنیا) مه نازېږه! بې شکه الله نازېدونکي نه خوښوي. او په هغه څه (مال) کې چې الله درکړي، د اخرت کور ولټوه او په دنیا کې دې هم خپله برخه مه هېروه او ښېګڼه کوه لکه تاسره چې الله ښېګڼه کړې ده او په ځمکه کې فساد (جوړول) مه غواړه، بې شکه الله فساد کوونکي نه خوښوي. ده وویل: دا خو ماته په هغې پوهې سره راکړی شوي چې زه یې لرم، ایا هغه ته نه وه معلومه چې بې شکه الله له ده مخکې (هم) داسې قومونه هلاك کړي دي چې له ده ډېر ځواکمن او په ډله کې ډېر زیات وو؟ او له (داسې) مجرمانو خو د ګناهونو پوښتنه نه کېږي. نو (یوه ورځ) په خپل (بشپړ) سینګار کې د خپل قوم پر مخ راغی نو کومو خلکو چې دنیایي ژوند غوښت، وویل: کاشکې زموږ هم هغه څه وای لکه قارون ته چې ورکړی شوي، رښتیا چې دی د لویې برخې خاوند دی. او چاته چې علم ورکړی شوی و، هغوی وویل: ستاسې په حال افسوس دی، د الله ثواب د هغه چا دپاره ډېر غوره دی چې ایمان راوړي او نېك عمل وکړي او دا پرته له صابرانو بل چاته نه ورکول کېږي. نو هغه او د هغه کور مو په ځمکه ننویست. نو بیا د هغه نه څه ډله وه چې د الله په مقابله کې یې مرسته وکړي او نه خپله د ځان مرسته کوونکی و. نو چا چې پرون د هغه د مرتبې ارمان کړی و، اوس یې ویل: افسوس (موږ نه پوهېدلو) چې الله له خپلو بندګانو نه هر چاته چې وغواړي روزي یې پراخوي او (یا یې) تنګوي. که الله موږ سره ښه نه وای کړې، نو اوس به یې موږ هم په ځمکه ننویستلي وای، افسوس دی ته نه پوهېږې چې کافران بری نه مومي؟»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې وختونه داسې هم کیږي، چې حقیقت د عوامو په ګڼه ګوڼه کې ورک شي

حضرت مسیح ته خدای ډېرې زیاتې معجزې ورکړې وې. ده به د خټې په مرغه کې وپوکل، او هغه به په رښتیا مرغه شو او هوا ته به والوته. په ړانده او پیس به یې لاس راتېر کړ، پیس به روغ شو او د ړانده به بینایي بېرته راغله. مړه انسان ته به یې وویل، پورته شه، او هغه به بېرته راژوندی شو او په پښو به ودرېده. ده به ویلی شوی، چې د چا په ګېډه کې څه دي او د چا په کور کې کوم شیان ذخیره دي (آل عمران- ۴۹) دا حیرانوونکې معجزې د دې خبرې په ثبوت کې وې، چې مسیح الهي استازي دی. خو یهودو په یوه بله پلمه له هغه نه انکار وکړ. هغوی وویل، چې «دی کوم دیني ښوونکی یا قانون ساز نه دی، بلکې شعبده باز دی، او یوازې د ورګلیل په ساده خلکو کې یې شهرت او مقبولیت موندلی دی.» خو د فلسطین د مشرکو رومیانو تاثر بیا بل څه و. د مشرکو قومونو عام مزاج دا پاتې شوی، چې په چا کې غیرمعمولي خبره ووینې، نو په هغه د خدای ګمان کوي. برنابا حواري په انجیل کې ویلي دي، چې د حضرت مسیح معجزو ته په کتو د هغې زماني مشرکو رومي عسکرو به عیسی علیه السلام ته خدای او ځینو به ورته د خدای زوی ویل.

له حضرت مسیح نه وروسته چې کله سېنټ پال د مسیح مذهب ته رانوت، نو هغه د مسیحیت د خپرولو لپاره تر ټولو اسانه نسخه دا ولیدله، چې د عام ذهنیت پر بنیاد باید د مسیحیت یو داسې تعبیر وړاندې شي، چې د لوی شمېر خلکو لپاره د منلو وړ وي. د حضرت مسیح له لاربښوونو سره سم، د مسیح لومړنیو پیروانو په موسوي شریعت باندې عمل کاوه. خو سېنټ پال اعلان وکړ، چې یو عیسوی د یهودي شریعت له ټولو بندیزونو ازاد دی. په دې زمانه کې ده د رومیانو او یونانیانو د متراپرستي (Mithraism) یوازې الفاظ بدل کړل او دغه عقیده یې په مسیحیت کې رانویسته او ویې ویل، چې مسیح د خدای زوی و او په دار باندې یې خپل ژوند له لاسه ورکړ او د بنیادم د پیدایشي- ګناه کفاره یې پرې کړه، اوس یوازې پر هغه ایمان راوړل د بنده د نجات لپاره کافي دي.

د حضرت مسیح ابتدایي پیروانو د سېنټ پال د دې مصنوعي مسیحیت ډېر سخت مخالفت وکړ، خو سېنټ پال په خپل دې مصنوعي مسیحیت کې د هغې زمانې د عوامو لپاره چې کوم راښکون او اساني ایښې وه، د هغې پایله دا شوه، چې خلک په کثرت سره مسیحي دین ته رامات شول، تر دې چې د نویو مسیحیانو یو نوی سېلاب راهسک شو. په دې ولسي- رمه کې چې د رښتینو مسیحیانو شمېر ډېر کم وو، نو هغوی یې په منځ کې ورک شول، خو د دریمې میلادي پېړۍ تر پایه پورې هم ګڼ داسې خلک وو، چې حضرت مسیح یې د خدای بنده او رسول مانه او د هغه د الوهیت عقیده یې غلطه ګڼله. خو د څلورمې پېړۍ په پیل کې چې کله د ختیځ روم پاچا قسطنطین (۳۳۷- ۲۷۲) د ځینو سیاسي انګېزو له مخې عیسوي شو، نو د سېنټ پال ایجاد کړي مسیحیت د سیاسي اقتدار سرپرستي هم پیدا کړه. په ۳۲۵ز کې د نیقیه (Nicaea) په شورا کې ۳۱۸ مسیحي استازي راټول شول، تر څو د مسیحیت دولتي عقیده تعریف کړي. په دې کې ۳۱۳ استازو د دولتي تفسیر ملاتړ وکړ او پاتې غړو یې مخالفت وکړ، او ایریس (Arius) پادري چې کله د دې عقیدې ننګولو ته راپورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو، نو قسطنطین ببرته په دې خبره غلی کړ، چې «که ته دا عقیده نه منې، نو له مور سره دوهم شی توره ده.»

قسطنطین چې مسیحیت ته غاړه کېښوده، نو په ټول رومي سلطنت کې مسیحي مذهب خپور شو. دې ټولو مسیحیانو په هماغه نوي مسیحي مذهب ایمان راوړی وو، چې لومړی سېنټ پال او بیا ترتولین (۲۳۰ – ۱۵۰) او داسې نورو وضع کړی وو. په دې ولسي توپان کې د ربښتینو مسیحیانو د ژوندي پاتېدو لپاره هېڅ لاره نه وه. په لومړیو کې هغوی غلي پاتې شوو او وروسته بیا ورو په ورو له منځه لاړل.

د اسلام فضیلت دا دی، چې خدای پخپله د قرآن کریم د ساتنې مسؤلیت اخیستی دی. (حال دا چې د تېرو اسماني کتابونو د خوندي کولو مسؤلیت د هغوی پیروانو ته ور له غاړې و.) د اسلام لپاره دا خطر نشته، چې هغه دې کوم وخت بدل شي او یو بل شی دې ترې جوړ شي یا دې بیخي له منځه لاړ شي. خو د ساتنې دغه ژمنه یوازې د اسلام د متن لپاره ده، د اسلام د ډلې لپاره نه ده. دا بالکل ممکنه ده، چې پر اسلام هم یوه داسې زمانه راشي، چې له کتابي پلوه خو دې د اسلام متن (قرآن) په بشپړه توګه خوندي وي. خو له عملي پلوه دې داسې وي، چې د اسماني مذهب په ځای دې «د اکابرو مذهب» داسې رواج شي، چې عملاً هماغه د قرآن ځای ونیسي. هغسې چې له نورو قومونو سره وشول. د قرآن کریم تلاوت خو دې کېږي، خو دین دې له اکابرو څخه اخیستل کېږي. حتی دا هم شونې ده، چې د اسلام دغه خودساخته بڼه په ولس کې دومره ومنل شي، چې د اسلام ربښتیني پیروان په دې توپان کې تري تم شي. سره له دې چې پوهېږي به چې دغه بڼه یې ناسمه ده، خو ډېر خلک به د دې لپاره له دې رمې سره یو ځای کېږي، چې د ولسي کثرت له امله به دنیوي ګټې په همدې بڼې پورې تړلې وي. علماء به یې د دې لپاره په خلاف نه غږېږي، چې وېرېږي به چې د مدرسو چندې به پرې بندې شي. رهبران به د دې لپاره خپل تعلق نه ورسره خرابوي، چې اندېښنه به یې وي، چې د دوی بدرګه کوونکي به کم شي. ډېری د کتاب‌الله علم لرونکي به دا بڼه له کتاب‌الله سره موافقه نه مومي، خو د دې لپاره به په دې ډلې کې پاتې وي، چې د هېواد دننه او هېواد نه بهر د همدې حلقې له خلکو نه به ډېرې ګټې لاسته راوړلی شي.

ولسي مقبولیت هېڅ کله د ربښتینولی سند نه دی پاتې شوی، بلکې د یوه غورځنګ ډېر خپراوی اکثر دا شک راولاړوي، چې په دې کې خو به کومه تېروتنه نه وي، ځکه چې حق منونکي همېش کم وي او د حق مونـــــدونکي تـــــر هغـــــو هـــــم کـــــم.

«ورقه بن نوفل د اسلام پیغمبر ته ویلي وو: (کاش په هغه زمانه کې زه ژوندی اوسم، چې د خپلې قبیلې خلک تا له دې ښاره وباسي.) دا خبره ورقه د اسلام پیغمبر ته په ۶۱۰ز کې کړې وه، د ده وړاندوینه په ۶۱۶ کې په واقعیت بدله شوه.»

پاسنی پراګراف د کونستان ورژیل جارج له کتاب «د اسلام پیغمبر» نه اخیستل شوی دی. په ټولو پیغمبرانو کې دا یوازې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم خصوصیت دی، چې د ژوند هره پېښه یې د نېټو او تاریخ په ژبه کې بیانېدلی شي. د حضرت پیغمبر علیه السلام ژوند د تاریخ یوه پاڼه ده، نه مازې د پخوانیو کیسو ټولګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زید بن ثابت انصاري رض په شپږو ژبو پوهېده

د هجرت په دوهم کال د روژې په میاشت کې د بدر غزوه پېښه شوه، چې د مسلمانانو شمېر، د مشهور روایت له مخې ۳۱۳ و، او د مخالفینو شمېر ۹۵۰، یانې درې چنده و. مسلمانان بریالي شول او ډېر زیات بندیان په لاس ورغلل. د هغوی لپاره یې د ازادي فدیه دا وټاکله، چې په بندیانو کې د چا لیک او لوست زده وي، هغه دې لسو مسلمانو ماشومانو ته لیک او لوست ورزده کړي. ځینو محدثینو د دې پېښې لپاره دا عنوان ټړلی: «د مشرک د استادي جواز»

> «علیکم بالفقه في الدین و حسن العبادة والتفهم في العربیة.»
>
> په دین کې تفقه ترلاسه کړئ، غوره عبادت وکړئ او عربي ژبه زده کړئ.
>
> د عمر فاروق وینا

نبي کریم صلی الله علیه وسلم چې مدینې ته راغی، نو لومړنی کار یې چې وکړ، هغه د جومات جوړول و. د دې ودانۍ په یوه برخه کې سیورۍ او چوتره (صفه) جوړه شوه. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګـواکي د اسـلام لـومړنی اسـتوګنيز ښـوونځی و. ځينـي مصـنفينو د اهـل صـفه د څلـور سـوه زده کوونکـو يادونـه کـړې ده. د دې خلکـو د ښـووني لپاره ښووونکي هم ګمارل شـوي وو. عبـدالله بـن سعيد بن العاص به ليک ورښوده. لـه عبـاده بـن الصامت نـه روايـت دی، چـې «رسـول الله زه پـه دې مامور کړی وم، چې د صفې خلکو تـه ليـک ور زده کړم او قـرآن پـرې ولـولم.» د هجـرت پـه دوهـم کـال پـه مدينـه کـې د يـوه بـل ښـوونځي دارالقراء څرګونه هم لګيږي، چـې د مخزمـه بـن نوفل په کور کې جوړ شوی و. عمرو بن حزم چې د يمن د والي پـه توګـه واسـتول شـو، نـو د خپلـو مسؤليتونو په تړاو يوه ليکلې هدايتنامه هم ورکول شوه، چې د نورو چارو پـه خوا کـې د ښـووني او روزنـې د بندوبسـت حکـم هـم پـه کـې شـوی و. طبري د يوولسم هجري کال په پېښو کې ليکلي دي، چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم معاذ بن جبل د زدکړو د مسؤل پـه توګـه يمـن تـه ولېږه. معاذ به له يوې ولسوالی نه بلې هغې تـه سـفرونه کول او د مدرسو څارنه او نظارت ور له غاړې و.

هغسې چې مشهوره ده، چې، د هجـرت پـه سفر کې نبي کريم صـلی الله عليـه وسـلم سراقـه بـن مالک ته د سولې ليـک ورکـړ. د دې معنا دا ده، چې د اضطراري سفر پـه وخـت کـې هـم پيغمبر عليه السلام قلم، رنګ او کاغذ درلوده. مؤرخانو د نبي کريم ص د کاتبانو د ليکلړ لپاره جلا څېرکـي ټـاکلي دي. ځينـو کاتبـانو (سـکرترو) بـه نـوې نازلېدونکي وحي ليکله، ځينو به د رسمي ليکونو مسوده تياروله او نبي کريم ص ته به يې ښودله،

يو نصيحت

د قومونو برخليک په خپل کردار سره جوړېږي. چې له هر ګوند سره يو ځای شئ، هر بيرغ پورته کړئ، په دې کارونو هېڅ هم لاسته نه راځي. زموږ رهبرانو پـه خـامو او پخو کورونو د بلډوزر د چلېدو وير اچولی دی، خو دې ته يې سترګې نه اوړي، چـې د يـوه قـوم د اخلاقـو ودانۍ چې ورسته شي، نو پـر هغـوی هـېڅ څـوک هـم رحم نه کوي او ارومرو د فلک بلډوزر پرې خېژي.

زموږ اسلاف په ورسـتو کورونـو کـې پراتـه وو خـو پـه زړونو يې واکمني کوله او نن ورځ موږ په اسمان هسکو ودانيو کې مېشت يو او بيا هم محکـوم او غـلام يـو. دا يوازې د اخلاقي لوړتيا او ځوړتيا فرق دی. د زړه براس مو وباسئ. خو د دې بيه به ډېره لويه پرې کوئ.

هغه خلـک چـې اعصـابي او پاربـدونکي وي، د هغـو لپاره د سياست ډګر په هېڅ راز مناسب نـه دی، دا خـو هغه ميدان دی، چې خورا ډېر زغم او حوصلې ته اړتيا لري.

بريا کـه د دې ګونـد وي يـا د هغـه ګونـد. کـه زمـوږ د اخلاقو حال همدا وي، نو ماته بيا هم موږ خوړلې ده.

هر څوک دې ځي او راځي، خـو د [افغانسـتان] ملـت به همدا وير اچولی وي:

څوک بيل شو له کاروانه، څوک حرم نه بدګمانه شو
چـې خـوی د زړه سـاتو د قـافلې رهبـر کـې نشـته و

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو به د زکات او محاصلو حسابونه ليکل. ځينو به د مالِ غنيمت د ثبت او وېش دنده ترسره کوله. ځينو به د خارجي واکمنو او قبايلو سردارانو ته ليکونه ليکل. ځيني به د فصلونو له رېبلو دمخه د تخمين (خرص) ياداشت نيوه.

زيد بن ثابت رض د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په امر عبراني ليک هم زده کړی و. په دې چې د عربو يهودو به خبرې په عربي ژبه کولې، خو ليک به په يې عبراني ژبه کې کاوه او له پيغمبر عليه السلام سره په ليکونو کې به يې له همدې ليکدود نه ګټه اخيستله. د مسعودي په وينا، زيد بن ثابت په عربي سربېره، فارسي، يوناني، قبطي، حبشي او عرباني ژبو هم پوهېده او له خارجي ډلو سره به يې د خبرو اترو په وخت کې د نبي کريم ص د ترجمان په دنده پرمخ وړله. د عبدالله بن عمرو بن العاص په اړه راځي، چې ده په عربي سربېره سرياني هم زده کړې وه. نوموړی د هجرت په ٦٥ کال په ٧٢ کلنۍ کې وفات شو.

ډېرې

دېوال وهونکي خپل دېوال پخپله راړنګوي.

ډېرى هغه خلک به د نورو تر پښو لاندې وځپل شي، چې ځان له نورو لوړ ګڼي.

دا به هغه ورځ وي،

چې کله خدای له خپلو پرښتو سره راښکاره شي، چې له ټولو انسانانو به وپوښتل شي، چې هغوی شاته څه پرېښودل او مخې ته يې څه ولېږل.

ټوکه

حکيم صاحب ناروغ ته نسخه ورکوله، نو ورته ويې ويل «ګوره، په نسخه سم ځان پوه کړه.»

- ښه مهرباني وکړئ.

- دا به په اوبو کې ښه جوش کړې، او له چاڼ کولو وروسته به يې وڅښې. که خدای وغواړي، نو په اول خوراک سره به ارامه شې.

- ډېر ښه حکيم صاحب!

- او ګوره سبا سهار راشه او خبر راکړه.

- سمه ده.

بل سهار ناروغ بيا راغی، حکيم صاحب يې په نبض لاس کېښود او پوښتنه يې وکړه، ووايه، کوم فرق دې کړی.

ناروغ وويل، «نه حکيم صاحب، ذره فرق مې نه ده کړې، بلکې نن خو مې تکليف لا ډېر شوی دی.»

حکيم صاحب ډېر سوچ کې لاړ، په تندي يې لاس کېښود، اوږده ساه يې واخيسته او د مايوسي په ژبه يې وويل، ښه سمه ده، ته نسخه راښکاره کړه.

ناروغ وويل، «نسخه؟ حکيم صاحب، نسخه خو ما ستاسې په وينا سمه جوش کړه او ومې څښله.»

حکيم صاحب، وارخطا سترګې پرې رابرګې کړې، «څه دې وويل! نسخه دې وڅښله.»

- هو حکيم صاحب، نسخه مې ښه جوش کړه، څرنګه چې تاسې ويلي و چې...»

حکيم صاحب په غوسه کې ورته وويل، «هی بدبختـه! نسخه هم نو چا جوش کړې او څښلې ده، په نسخه کې چې کومه دوا ليکل کېږي، هغه سړی استعمالوي، نه د نسخې پاڼه.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ژوند لوری یې د اخرت په لور شي

په قرآن کریم کې د مؤمنانو په تعریف کې ویل شوي دي، چې کله د دوی په مخکې د خدای نوم واخیستل شي، نو زړونه یې لړزیږي (انفال – ۲) او چې کله د خدای امر ورته راشي، نو سمدستي هغه ته سرټیټوي، ان که دا امر یې له خپلې خوښې سره ټکر هم ولري. (نساء – ٦٥)

حضرت عایشه رض فرمایي، چې یو سړی نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته راغی او مخامخ ورته کیناست. بیا یې وویل، چې ماسره څو مریان دي. هغوی له ماسره خیانت کوي او زما خبره نه مني. په دې خبره زه هغوی ته بد رد وایم او وهم یې. نو د دغو مریانو په برخه کې به زما حال څه وي. نبي کریم ص ځواب ورکړ، چې کله د قیامت ورځ راشي، نو د هغوی خیانت او نافرماني به وشمېرل شي. نو که ستا سزا د هغوی د جرم مطابق وه، نو معامله به مو برابره، برابره شي او که ستا سزا د هغوی له جرم نه ډېره وه، نو هغوی ته به اجازه ورکول شي، چې په هماغه اندازه له تانه خپل غچ واخلي. د دې خبرې په اوریدو هغه سړي په چیغو، چیغو وژړل. او بیا یې وویل:

«یارسول الله، ما اجدلی ولهو لاء خیرا من مفارقتهم، اشهدک انهم کلهم احرار» (احمد، ترمذي)

ژباړه: اې د خدای رسوله! زما او د هغوی ترمنځ له بېلتون نه بله بهتره خبره نشته، نو زه تاسي په شاهدي نیسم، چې هغوی ټول له ننه ایسته ازاد دي.

د هر انسان لپاره لومړنی کار دا دی، چې خپل ځان وپېژني

ابو تمام (۲۳۱- ۱۸۸هـ) دمشق ته نیږدې په یوه کلي کې وزیږېده. نوموړی نېستمن سړی و او د قاهرې په عمرو بن عاص جومات کې به یې اوبه ډکولې. د خپلې زمانې د دود له مخې یې په شاعرۍ کې خپله طبعه وازمایله، تر دې چې شاعر شو. د ده د شعرونو دېوان چاپ شوی دی، او په دې سربېره یې دوه نور اثار (الحماسه) او (فحول الشعراء) هم شته، چې د جاهلیت او اسلام د زمانې د شاعرانو غورچاڼ یې په کې راوړی دی. دا غورچاڼ دومره غوره دی، چې کله چاپ شو، نو خلکو وویل «د ده انتخاب د ده تر خپلې شاعرۍ هم بهتره دی.»

د الحماسه په نوم یې چې کوم غورچاڼ دی، دغه غورچاڼ ده تصادفا کړی و. یو ځل ده د یوه ملګري کره اړولي و. له هغه سره د بېلا بېلو شاعرانو د کلام ذخیره پرته وه. دا چې بل کار یې نه و، نو سمدستي یې غورچاڼ پیل کړ. ځینې وختونه داسي کېږي، چې انسان په یوه کار کې خپل ټول ژوند تېر کړي، خو دومره ډېر ارزښت او بیه نه لري. خو د دې برعکس ځینې وختونه یو کار مازي په سرسري ډول شوی وي، او ډېر ارزښتناک ثابت شي.

زیاتره وختونه د انسان لپاره غوره خبره دا وي، چې د خپل ذوق د کار لپاره د کریډیټ اخیستلو تمه ونه کړي. بلکې د یو بل چا په کار کې دې ور ملګری او همکار شي. خو ډېر کم خلک دي، چې دغسې واقعیت بیني ته دې ځان راضي کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت پسندي

د بعثت په دریم کال چې کله عمر بن الخطاب رض په اسلام مشرف شو، نو د مسلمانانو شمېر شاوخوا څلوېښت تنه وو. خو د مخالفینو له ډاره به مسلمانانو په پټه خپل عبادتونه کول.

دا چې حضرت عمر ډېر جذباتي او زړور سړی و، نو ده وویل «چې حق له موږ سره دی، نو موږ ولې پټ پاتې شو. موږ به په خانه کعبه کې په ښکاره عبادت کوو.» نبي کریم صلي الله علیه وسلم چې دا خبره واورېده، نو منع یې کړ او ویې فرمایل:

«یا عمر انا قلیل» یانې اې عمره! زموږ شمېر کم دی.

د خندق په غزوه کې چې کله دواړه پوځونه د خندق دواړو غاړو ته ولاړ وو، نو د مشرکینو له پوځ نه د هغوی مشهور جنګیالي عمرو بن ود په اس سپور راووت او اوازیې وکړ: من یبارزني (څوک به له ماسره مقابله وکړي) علي بن ابي طالب وفرمایل: انا یا رسول الله (زه، اې د الله رسوله!)

نبي کریم ص وفرمایل: اجلس فانه عمر بن ود (ته کېنه، ځکه چې هغه عمرو بن ود دی)

دا وه د خدای د پیغمبر تګلاره. خو نن ورځ د هغه پیروان خپل کمال په دې کې لټوي، چې د حالاتو له جاج اخیستو دمخه د مقابلې میدان ته ور ودانګي، اتي یې که له بربادي پرته نور هېڅ شي هم په برخه نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې خبره پاچا په ژړا شو

د تغلق کورنۍ په وروستۍ زمانه کې چې کله د دوی د واکمنۍ زوال پیل شو، نو د فیروز تغلق یوه فیوډال دلاور خان په مالوه کې په ۱۴۰۱ز کې خپلواک حکومت جوړ کړ. د ده پایتخت لومړیو کې دهار او وروسته مانډو و. له دلاور وروسته هوشنګ او له هغه وروسته د ده زوی غزني خان واک ته ورسېده. پـه دې زمانـه کـې محمـود خلجي د ده وزیر و. وزیر ته چې فرصت په لاس ورغی، غزني خان یې وواژه او پخپله په تخت کېناست.

سلطان محمود خلجي زړور جنګیالی و او په شخصي ژوند کې ډېر نېک او عـادل سـړی و. ده ټـول ژونـد پـه کېمپ کې تېر کړ او په ۱۴۶۹ز کې وفات شو.

د سلطان محمد تغلق په زمانه کې په ۱۳۴۷ز کې پـه دکن کې بغـاوت وشـو او حسـن ګنګـو د خپلـواک حکومت بنسټ کېښوده او دعـوا یـې دا وه، چـې د ایران د لرغـوني پاچـا بهمـن لـه اولادې نـه دی. ده ګلبرګه خپل پایتخت ونوماوه. د دې کـورنۍ احمـد شاه بهمني بیدر ښار اباد کړ، چې د ګلبرګه په ځـای د بهمني امپراتورۍ پایتخت شو. د همدې کورنۍ یو واکمن نظام شاه بهمني و. نومـوړی پـه ۱۴۶۲ز کـې واک ته ورسېده، خو واک ته له رسېدو دوه میاشتې وروسته ناڅاپي مړ شو.

د مالوه واکمن محمود غلجي به له حلالو خوړو سره ډېر احتیاط کاوه. په ۱۴۶۱ کې ده په بیدر برید وکړ، چې د نظام شاه بهمني پایتخـت و. د محـاصرې پـه اوږدو کې دا مسئله راغله، چې د ځـان لپـاره حـلال خواړه له کومه کړي. د حلالـو سـبزیو کومـه ذخیـره چې دوی سره وه، هغـه د محـاصرې د اوږدېـدو لـه امله ختمه شوې وه.

ده له مخکې نه د دې ستونزې اټکل کـړی و، نـو د خپل عادت له مخې یې ځـان سره خـاوره او لرګـي وړي وو. ده د لرګي په تختـو خـاوره هـواره کـړه او

زیاتره وختونه داسې کېږي، چـې انسـان پـه وړو، وړو شیانو کـې د «شریعـت» ډېـر خیـال ساتي. خو په لویو، لویو کارونو کې د خـدای د شریعت پروا نه ورځي. انسان په داسې چارو کې له «وېښته نه د پوستکي» د اړولو تر بریـده مذهبي چلند کوي، چې شخصي ګټو تـه یـې زیان نه په کې رسېږي، چې په دنیـوي موخـو کې خنډ نه ورته جوړوي، چې داسې بیـه یـې نه پرې کوي، چـې د دیـن پـه خـاطر لـه یـوه کرکجن انسان سره مینه وکړي او لـه خپـل یـوه محبـوب کـس سره خپلـه د زړه اړیکـه پـرې وشلوي. لنډه دا چې هغه دیـن چـې پـه ژونـد کې یې خلی نه شي، د هغه په پیروي کې دی ډېر مخکې، مخکې وي.

خو هغه دین چـې د ده لـه خپـل ژونـد سره په ټکر کې راځي، چې د «دا وکړه او هغـه مـه کړه» غوښتنه ورنه کوي، له هغه سره د ده هـېڅ دلچسپي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبزي يې پرې وکرله. خو دې سبزي د ده اړتيا نه پوره کوله. بلاخره يې په دې سيمه کې يو بزرګ مولانا شمس الدين کرماني راوغوښته او هغه ته يې وويل، چې ماته يو داسې کس راوښيئ، چې د حلالو پيسو ځمکه ورسره وي او په ما يې خرڅه کړي. زه هغه ځمکه اخلم او د ځان لپاره سبزي پرې کرم. مولانا شمس الدين کرماني ځواب ورکړ «تا پر يوه مسلمان هېواد بريد کړی دی. دلته راغلی يې د خلکو وينې تويوې او اباد کورونه ورانوې. له حرامو خوړو نه د ځان ساتنې دومره فکر درسره دی، خو د مسلمانانو د خونريزي هېڅ فکر درسره نشته.» په دې خبره پاچا په ژړا شو.

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library